

ZDRAVKO DIZDAR

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Izvorni znanstveni članak

UDK: 343.819.5-055.2(497.5 Koprivnica)1941/1942”

ŽENE U LOGORU “DANICA”, KRAJ KOPRIVNICE 1941.-1942. GODINE

Autor na osnovu izvorne građe te literature daje prikaz osnivanja ustaškog logora “Danica”, kraj Koprivnice, kriterije prema kojima su u logoru bile zatočene žene, njihov dolazak, broj i život u logoru te daljnja sudbina.

Uvod

Logor “Danica” bio je prvi logor osnovan u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH). Smješten je u mjestu Drnje, udaljenom od Koprivnice tri kilometra, u objektima prijeratne Tvornice kemijskih proizvoda “Danica”, po čemu je i dobio ime (u početku se po mjestu nazivao i logor “Drnje”). Postojao je od 15. travnja 1941. do 1. rujna 1942. godine. U logor “Danicu” upućivani su od travnja 1941. mnogi “nepoćudni elementi” prema različitim kriterijima. Dolazili su iz više od polovice kotareva NDH, prva dva mjeseca samo muškarci, a zatim i žene s djecom. Nakon kraćeg zadržavanja upućivani su u druge logore gdje su većinom izgubili život. Procjenjuje se da je kroz logor “Danicu” prošlo do 5.600 logoraša, među kojima je bilo oko 80 % muškaraca i oko 20 % žena. Najviše je bilo Srba, njih nešto više od 3.000, zatim slijede Hrvati njih oko 1.000, te Romi oko 930 i Židovi njih više od 600. Od ukupnog broja više od 4.000 interniraca je stradalo, većina u drugim logorima, prvenstveno u Jadovnu, Jasenovcu i Staroj Gradiški te u Auschwitzu dok ih je oko 500 pušteno na slobodu. No, do sada sam uspio utvrditi osobne podatke tek za 3.283 logoraša.

O logoru “Danica”, kao uostalom i o drugim većim ustaškim logorima, pisalo se neobično mnogo, s različitih aspekata i s raznim namjerama, pa od tuda i proturječnosti, netočnosti pa i neistine. Tako su historiografija, publicistika i memoarska

literatura obradile tek osnovne podatke i pokazatelje o logoru, dok su mnoge tematske cjeline ostale neobrađene ili tek naznačene, između ostalih i tema o ženama zatočenicama u logoru "Danica". Navodili su se različiti, često proizvoljni i netočni podatci o osnivaču i vremenu osnivanja logora (zadnjih dana travnja i početkom svibnja 1941.), broju pristiglih i stradalih logoraša u logoru i izvan njega (koji je rastao od 3.000 do 30.000 logoraša), te njihovom nacionalnom i vjerskom sastavu (uglavnom su navođeni Srbi, komunisti i dijelom Židovi), životu i postupcima u logoru s logorašima (uz svakakve oblike uništavanja navodi se i izmišljeni krematorij u logoru), zatim otpremi logoraša u druge logore (primjerice, podaci o upućivanju u druge ustaške logore, koji u to vrijeme više nisu postojali), te vremena trajanja logora (najčešće se navode kolovoz 1941. i početak 1942. godine). Nedovoljnu istraženost ove osjetljive teme iskorištavali su pojedinci i za političke manipulacije, posebice one velikosrpske provenijencije (primjerice, tvrdnje da je samo u tome logoru boravilo i život izgubilo 30.000 Srba).¹

Osnivanje i ustroj uprave logora "Danica"

Početak osnivanja logora "Danica" prema dokumentima možemo datirati s 15. travnjem 1941. tj. peti dan nakon proglašenja NDH. Naime, toga dana stigao je u Zagreb poglavnik NDH dr. Ante Pavelić s glavnom skupinom ustaša iz Italije, ustrojio Poglavnikovu tjelesnu bojnu i odmah izvršio "udjelbu službovanja" njezinim članovima. Tako je ustaškog satnika Stjepana Pižetu odredio za "političkog logornika" u "sabiralištu logora Danica" kod Koprivnice. Od srpnja do kraja rujna 1941. bio je istovremeno ustaški logornik u Koprivnici i zapovjednik logora "Danica", nakon čega odlazi u Bjelovar za ustaškog stožernika.² S njim je 15. travnja u Koprivnicu "na dužnost" bilo "udijeljeno" još sedam ustaša-emigranata na čelu s ustaškim poručnikom Martinom Nemecom.³ Nakon slobodnih dana u kojima su imali priliku nakon dužeg vremena

1 Vidi: Zdravko Dizdar, Ljudski gubici logora "Danica" kraj Koprivnice, 1941.-1942. godine, *Časopis za suvremenu povijest* 34 (dalje ČSP), 2002., br. 2., str. 377-407. U najnovije vrijeme u Hrvatskom institutu za povijest u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Ljudski gubici Hrvatske tijekom Drugog svjetskog rata i poraća" provode su sustavna znanstvena istraživanja na temelju izvorne arhivske građe, koja obuhvaćaju sve žrtve te okolnosti njihovog stradanja bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku i političku pripadnost. U njih ulaze i istraživanja o logoru "Danica", uključujući i ovaj prilog o ženama logorašicama, koja bi trebala završiti monografskom obradom toga logora.

2 Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Zbirka dokumenata Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske (dalje: SDS RSUP SRH), br. VI-1/791-93. (Matični list Stjepana Pižete, ustaškog satnika Poglavnikove tjelesne bojne od 16. prosinca 1942.). *Stjepan Pižeta* je od 25. srpnja do 19. rujna 1941. bio ustaški logornik u Koprivnici i zapovjednik logora "Danica", a od 19. rujna 1941. ustaški stožernik Velike župe Bilogora u Bjelovaru (*Koprivnički Hrvat*, Koprivnica, 26. srpnja 1941.; *Narodne novine*, Zagreb, 19. rujna 1941.). Od 1944. do svibnja 1945. na dužnosti je u upravi logora u Lepoglavi. Ustaški je bojniki u PTB-u. Povlači se u svibnju 1945. u Austriju, a zatim u Italiju iz koje se premješta u Španjolsku, gdje se trajno nastanjuje radeći na radiopostaji Madrid kao suradnik u emisiji za Hrvate.

3 HDA, Arhiva NDH, Fond: Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu 1941.-1942., kut. 1. i 2. (dalje: UPK), dok. br. 755. Bili su to uz poručnika Martina Nemeca, još razvodnik Pavao Vidović, rojnik Josip Dadić te ustaše Stjepan Ranić, Stjepan Karoglan, Jure Budimlić i Tomo Posejzi.

vidjeti rodbinu, vratili su se 18. travnja 1941. u Zagreb i dobili pismene zapovijedi sa zadacima koje trebaju izvršiti. M. Nemeć je postavljen na dužnost povjerenika Povjerenstva Glavnog ustaškog stana za grad i kotar Koprivnicu, a time i za zapovjednika logora "Danica".⁴ Odmah su se uputili u Koprivnicu i u logor "Danicu", gdje je Nemeć izvršio ustroj logora zauzimanjem prostora i objekata bivše kemijske tvornice "Danica" (koja je imala željeznički spoj s prugom Zagreb-Koprivnica-Budimpešta), imenovanjem Pavla Gažija zapovjednikom ustaške logorske straže, smještajem u logor prve skupine logoraša pojedinca uhićenih u gradu i okolici te osiguranjem prehrane za ustaške stražare u koprivničkoj bolnici.⁵ Od 28. travnja 1941. u logor stižu i prve veće skupine logoraša. Logor je stalno bio pod nadzorom ustaške straže, a nešto kasnije bio je ograđen žicom. U međuvremenu je bilo ustrojeno Ministarstvo unutarnjih poslova NDH (MUP NDH) na čelu s dr. Andrijom Artukovićem, koje je od tada pa do kraja 1941. preuzelo plaćanje logorske straže i nadzor nad logorom. Nemeć je na temelju odluke MUP-a NDH od 23. travnja 1941. primio u službu 67 stražara, tako da je 1. svibnja, prema njegovom izvještaju, u stražarskoj službi bilo 70 ustaša, kojima je pridodano i pet ustaša prebjeglih iz Gole koju su okupirali Mađari. U Koprivnici je tada bilo svega deset, a u općinama Hlebine i Novigrad Podravski po pet ustaša.⁶ Grad Koprivnica brojao je prema popisu iz 1931. godine 9.472 stanovnika, od kojih je 8.705 bilo rimokatolika, a svega 10 ljudi se upisalo u ustaše, ako se izuzmu stražari u logoru Danica, što dovoljno govori za sebe. Tako je bio ustrojen prvi ustaški logor u NDH, o čijem osnivanju je, prema M. Nemeću, ustaško vodstvo bilo odlučilo još u Italiji. Nemeć je morao otkloniti opasnost za ustaše od Hrvatske seljačke zaštite i Alojza Sabadija, koji se također nazivao ustaškim povjerenikom. Uz to u logoru "Danica" kao jedan od glavnih problema postavio se odmah problem prehrane logoraša.

4 HDA, SDS RSUP SRH, Šifra 013.2. Red. br. 67. Martin Nemeć. Zapisnik saslušanja od 9. i 20. VII. 1946. u Upravi državne bezbjednosti Narodne Republike Hrvatske (UDB-i NRH) u Zagrebu te Zapisnik saslušanja od 12. IX., 6. i 7. X. te 4. XI. 1946. u UDB-i za okrug Bjelovar. Tu je i presuda od 14. XII. 1946. Okružnog suda Bjelovar, te odbijenica molbe za pomilovanje OS Bj. od 18. I. 1947. te Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ od 25. II. 1947. Iz tih izvora su uglavnom podaci koji se odnose na M. Nemeća. Dio iz dosjea Martina Nemeća, i to saslušanja od 20. srpnja 1946. objavljen je: Franjo Horvatić, Logor Danica u Koprivnici, *Podravski zbornik*, Koprivnica, 1975., str. 43-46. *Martin Nemeć* (Koprivnica, 15. X. 1890. - Koprivnica 17. III. 1947.), trgovac, emigrirao 1933. u Mađarsku i nakon boravka u logoru Janka-pusta odlazi u Italiju u ustaške logore i internaciju, odakle se vraća nakon osnivanja NDH s poglavnikom dr. A. Pavelićem i njegovom skupinom ustaša kao član Poglavnikove tjelesne bojne, s činom ustaškog poručnika. Na dužnosti ustaškog povjerenika za grad i kotar Koprivnicu te nadstojnika logora "Danice", čiji je i organizator, ostaje do lipnja 1941. Tada se vraća u Ustašku vojnicu i stječe čin satnika. Od 1943. namješten je u vojnom redarstvu, kao upravitelj zatvora u Novoj vesi, u Zagrebu, i imao je čin ustaškog pukovnika. God. 1944. je u Koprivnici, nakon što je Crna legija protjerala partizane iz grada, te sudjeluje u istrazi protiv partizanskih suradnika. U svibnju 1945. pri povlačenju u Sloveniju zarobljen je od partizana, ali je u Hrvatskoj uspio pobjeći iz zarobljeničke kolone. Bježi u Mađarsku, gdje je od mađarskih vlasti 15. lipnja 1946. uhićen i na zahtjev izručen tadašnjim jugoslavenskim vlastima. Okružni sud u Bjelovaru osudio ga je 18. prosinca 1946. na smrt vješanjem. Kazna je izvršena javno u krugu nekadašnjeg logora "Danica".

5 HDA, UPK, dok. br. 692 i 725-726.; Muzej grada Koprivnice, Zbirka – Logor Danica (dalje: MGK, ZL "Danica"), Popis uhićenika u logoru "Danica" br. 291. do 300 od 18. do 28. IV. 1941.; prijepisi i kopije dokumenata i saslušanja iz Dosjea M. Nemeća, tridesetak izjava bivših logoraša i očevidaca o logoru "Danica". Navedeni Pavao Gaži-Jandrin, bio je uhićen od partizana potkraji 1943. i od partizanskog Vojnog suda Komande kalničkog područja (dalje: VS KKP) osuđen na smrt i strijeljan.

6 HDA, UPK, dok. br. 760.

Zbog svega toga službeno je "po nalogu" Pavelića Koprivnicu i logor "Danicu" obišao prof. Aleksandar Seitz, tajnik Predsjedništva Vlade NDH i povjerenik GUS-a. i 4. svibnja 1941. izvijestio o zatečenom stanju.⁷ On je presudio u korist Nemeca, koji je već 5. svibnja 1941. bio rješenjem MUP-a NDH i službeno postavljen za ustaškog povjerenika Povjerenstva GUS-a za grad i kotar Koprivnicu. Nemeć odmah izdaje oglase kojima poziva sve pripadnike Zaštite i građanstvo da predaju oružje i svu opremu.⁸ Tih dana u svezi daljnjeg organiziranja logora "Danica", Koprivnicu i logor "Danicu" posjetio je i dr. A. Artuković, ministar unutarnjih poslova NDH, nakon čega je uslijedio daljnji ustroj uprave logora (imenovanjem ustaša: Đure Šajatovića za zapovjednika, Pavla Gažija za zamjenika logorske straže i Josipa Nemeca za voditelja logorske pisarne) te zapošljavanje novih stražara i vozača.⁹ S Nemecom su 17. svibnja 1941. dogovarali Eugen Kvaternik "Dido", ravnatelj RAVSIGUR-a te major Pelec i njemački predstavnik Schreiber "o koncentracijskom logoru Židova" na prostoru bivših baraka rudnika u Glogovcu. Nemeć je obišao taj prostor izvijestivši 18. svibnja o tome E. Kvaternika.¹⁰ U izvještaju on konstatira kako su tamošnje barake u tako lošem stanju da se moraju ponovo izgraditi kako bi se u njih mogli smjestiti planirani logoraši Židovi, na što mu je Schreiber u razgovoru "predložio da se izgrade barake za 3000 Židova". Nemeć navodi kako je takav prijedlog neprihvatljiv, jer bi se u tom slučaju morali otpustiti domaći rudari kojima je to jedina zarada. Te predlaže da "se ove Židove koncentrira negdje na jugu i to u bilo kakvom kamenolomu". Nakon što se odustalo od osnivanja tog logora, u "Danicu" je 31. svibnja 1941. upućeno na "radnu službu" u trajanju osam tjedana (kako im je bilo rečeno) 168 zagrebačkih židovskih omladinaca (od 18 do 21 godine). No, nakon toga su umjesto kući bili otpremljeni u Gospić te logor Jadovno, gdje su stradali svi, osim trojice.¹¹

S povećanjem broja logoraša povećavao se i broj stražara "u službi na straži nad koncentracionim logorom u 'Danici'" sve do 14. srpnja (na njih 112), od kada se taj

7 HDA, SDS RSUP SRH, dok. br. VI-2/1055-1061 (st. sig.). Izvješće Aleksandra Seitza o putovanju u Koprivnicu i Đurđevac 4. svibnja 1941. godine.

8 *Narodne novine*, Zagreb, 9. svibnja 1941. Alojz Sabadi (u tisku i dokumentima vodi se i pod pogrešnim prezimenom Somogy i Sobadi) angažira se u ustaškom pokretu 1942.-1943. kao zapovjednik Ustaške pripremljene bojne u Koprivnici. Nakon što su partizani 7. XI. 1943. zauzeli Koprivnicu uhićen je i prebačen na Kalnik, gdje ga je 15. I. 1944. VS KKP osudio na smrt te je strijeljan.

9 HDA, UPK, dok. br. 590. Đuro Šajatović je kao ustaša ubijen od Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske (NOVH) tijekom rata.

10 HDA, SDS RSUP SRH, Šifra 013.2. Red. br. 67. Saslušanje M. Nemeca od 20. VII. 1946. u UDB-i NRH. Ovaj Nemećov izvještaj imao je posebnu važnost jer pokazuje sudjelovanje pripadnika SS-a (Schreiber) u organiziranju logora u NDH kao i prijedloge smještaja i upućivanja u radne-koncentracijske logore Židova. Vjerojatno je njemačka procjena bila da i uz planiranu navedenu židovsku radnu snagu eksploatacija glogovačkih rudnika ne bi bila baš rentabilna te se od toga odustalo, a moguće je da se nije htjelo izazvati negativno reagiranje pučanstva Podravine zbog razloga koje je i Nemeć naveo, a i onako su Nijemcu proizvedenu rudu nesmetano mogli koristiti. O navedenim rudnicima vidi: Mira Kolar-Dimitrijević, Rudnici ugljena u Glogovcu do 1941. godine, *Podravski zbornik*, Koprivnica, 1977., 30.-38.

11 HDA, Građa NDH, dok. inv. br. 27.146, 27.592 i 28.233. Sačuvani popis donosi 165 židovskih omladinaca, jer su trojica nakon molbi rodbine i intervencija ubrzo bili pušteni te se taj broj najčešće navodi u literaturi. O trojici koji su preživjeli ustaške logore vidi iskaz jednog od njih: Božo Švarc, Put do slobode, *Jevrejski almanah*, 1965.-1967., Beograd 1967., 201.-2004.

broj postupno smanjuje sukladno smanjenju broja logoraša.¹² Naime, iako su već od kraja lipnja počeli odlaziti iz logora transporti zatočenika u Gospić i od tuda u druge logore (Jadovno i Pag), njih su u početku nadomještali novi logoraši koji su transportima stizali iz raznih mjesta NDH. Tako je već 4. svibnja 1941. u logoru "Danica" bilo 763 logoraša (muškaraca, od kojih je bio 21 katolik), 18. svibnja 1.007 (sve muškaraca), 30. lipnja 2.175 te 15. srpnja ukupno 2.656 logoraša (muškaraca i žena).¹³ Već od sredine svibnja 1941. nastaju promjene u strukturi logoraša "Danice". Tada u logor "Danicu", pored Srba (kojih je bilo oko 98 %, uglavnom seljaka, većinom pripadnika režimskih srpskih i jugoslavenskih stranaka), počinju pristizati veće skupine Hrvata, Židova i Roma, kako muškaraca tako i žena te djece, najviše iz grada Zagreba i s područja grada Koprivnice i koprivničkog kotara, čime se mijenja nacionalni, vjerski, socijalni i politički sastav logoraša. Prve žene stižu u logor "Danicu" u lipnju, a većina u srpnju 1941., ali se velika većina u logoru zadržava kratko vrijeme, jer se upućuju u druge logore.

I u samom logoru "Danica" nastale su personalno-upravne promjene. Tako je 4. lipnja 1941. Martina Nemeca na dužnosti logornika ustaškog logora Koprivnica i zapovjednika logora "Danica" zamijenio Nikola Herman.¹⁴ Herman je najprije 21. lipnja razriješio dužnosti osoblje Povjereništva i razmjestio ih na nove dužnosti. Istodobno je izvršio novi raspored u logoru "Danica". I dok su zapovjednik logora i logorske straže Đ. Šajatović i podzapovjednik P. Gaži ostali na dužnosti, za upravitelja logora "Danica" bio je imenovan Ivan Horvat, a za njegovog zamjenika Branislav Krnjak. Tada je ustrojeno tzv. "Upraviteljstvo i zapovjedništvo Koncentracionog logora 'Danica'" koje je pismeno imenovalo magazinere, vodnike, rojnike i ustaške stražare, s točnim obvezama, dužnostima i odnosom osoblja logora prema logorašima, te organiziralo administrativnu službu i dežurstva u logoru. Potom je 24. lipnja 1941. izdana i "Odredba" kojom se organizirala administrativna služba i dežurstva u logoru "Danica" (s točnim obvezama i poimničnim dežurstvima za slijedeći tjedan).¹⁵ U Hermanovu razmještaju i imenovanju rukovodstva logora "Danica" za svakoga su u desetak točaka taksativno navedene i njegove dužnosti u logoru. Tu se određuje i odnos osoblja logora prema pritvorenicima tj. logorašima. Tako je zapovjednik logora i straže dužan vršiti "najstroži nadzor nad pritvorenici-ma", "nad cijelom okolinom logora 'Danica' /.../ da se spriječi svaki pokušaj bijega pritvorenika, svaki doticaj pa i svaki razgovor, koji nije dozvoljen po svom povjereniku logorniku, - svako sakupljanje civilnih osoba u blizini logora 'Danica' i svako

¹² HDA, UPK, dok. br. 725.-726. i 1018.

¹³ HDA, SDS RSUP SRH, Šifra 013.0 Red. broj 14. Rekonstrukcija ustaškog aparata i pokreta na području kotara Koprivnica (Elaborat /uz prijepise pojedinih sačuvanih dokumenata, iz kojih su navedeni podaci/).

¹⁴ *Narodne novine*, Zagreb, 5. VI. 1941. Hermanu je stavljeno u dužnost "da konačno provede organizaciju ustaša u kotaru Koprivnica i predloži ostale dužnosnike na imenovanje Glavnom ustaškom stanu", što je on i proveo. Herman je i nakon smjene potkraj srpnja 1941. ostao na dužnosti u Ustaškom logoru Koprivnica, a 1942. odlazi u Zagreb u Željezničku ustašku bojnu u kojoj ostaje do kraja rata te mu je dalja sudbina nepoznata.

¹⁵ HDA, UPK, dok. br. 413.

krijumčarenje pismenih ili usmenih vijesti po bilo kome iz logora ili u logor, - što sve odmah suzbiti u slučaju potrebe, ma i upotrebom oružja” te “svom strogošću suzbiti /.../ svako sastajanje pritvorenika i dogovaranje”. Ostali “dužnosnici logora ovlašteni su svim raspoloživim mjerama suzbiti i ugušiti svaki nered koji bi nastao među pritvorenicima, **a bez propusnice ovog povjereništva, nitko ne može biti pušten u koncentrac. logor ni po kakvom poslu**”.¹⁶ Herman je slijedećih dana uputio i upozorenja rukovodstvu logora u vezi s upućivanjem logoraša na razne radove i zlo-upotrebe oko toga, zatim u vezi s pregledom paketa upućenih logorašima, pljačkom novca i stvari od logoraša koje vrše stražari i njihove starješine, uz prijetnje kaznama. Neke od ovih kazni, kao primjerice otpuštanje iz službe, primjenjivao je i M. Nemeć protiv pojedinih stražara koji su se ponovo ogriješili o propisanu disciplinu “te piju po gostionicama sa četničkim ženama i sa četničkim internircima, te dobivaju od njih i novaca i piju po gostionicama, dozvoljavaju i vode, bez znanja zapovjedništva, ženama razgovor sa njihovim muževima, te oduzimlju razne stvari ... kao rakije, cigareta i inih drugih predmeta”. Herman je tražio da ga se stalno izvještava o brojnom stanju straže i logoraša i svim drugim osobitostima u logoru.¹⁷

Jedan od glavnih problema od samog osnivanja logora “Danica” bio je prehrana logoraša te financiranje logorske straže i logora u cjelini. Njegov prvi zapovjednik M. Nemeć je isplatu plaća ustaškim stražarima i dužnosnicima u logoru “Danica” riješio spomenutim dogovorom s dr. Andrijom Artukovićem i Eugenom Kvaternikom Didom, što je i pismeno potvrdio MUP NDH, a potpisom ministar ili njegov zamjenik, ne pozivajući se ni na kakvu posebnu odluku o osnivanju logora.¹⁸ Mnogo je teže bilo s prehranom sve većeg broja logoraša “Danice”. O tome je spomenuti A. Seitz, u svojoj misiji “po nalogu Poglavnika” u Koprivnici 4. svibnja 1941. razgovarao s ustaškim povjerenicima – Sabadijem i Nemećem, i nakon obilaska logora “Danica” izdao zapovijedi da se stanje prevlada. Naime, Sabadij je posebno istaknuo taj problem ističući da “već za nekoliko dana neće biti hrane za njih”, da u Koprivnici nema dovoljno zaliha hrane ni za pučanstvo, a kamoli za internirce, da su “Nijemci za vrijeme svojeg kratkog boravka pokupili sve”, opustošivši židovske radnje i hotele, zato internirce treba preslušati i dati im da “jedu jednom na dan”. Nemeć je bio drukčijeg mišljenja i tvrdio “da u Koprivnici imade dovoljno zaliha (hrane) za prvo vrijeme”. Pošto je Seitz presudio u korist Nemeća zapovjedio mu je “da na jedan legalan način rekvirira sve zalihe kod Židova i Srba, ali sve odjednom kako nebi došlo do sakrivanja istih”, te da

16 HDA, UPK, dok. br. 313., 327. i 341. - 343.

17 HDA, UPK, dok. br. 764., 795., 838., 922-923. Tako je Herman konstatirao kako je prema zapovijedi RAVSIGUR-a od 24. VI. 1941. bilo zabranjeno otpremati pakete sa živežnim namirnicama za Srbijance i Židove koji se nalaze u koncentracijskim logorima ili pod paskom te je pošta bila obvezna takve pakete vratiti na mjesto predaje. Dok one pakete koji stignu, a nisu deklarirani kao živežne namirnice, a sumnjivi su da ih ipak sadrže imaju se prije uručjenja pregledati u prisutnosti, odnosno posredstvom zapovjednika logora. Zato je na koprivničkoj pošti bio određen jedan honorarni činovnik da svakog dana u 15 sati prisustvuje pregledu sumnjivih paketa i podnosi izvješće. Navodi se kako je ustanovljeno da je 21. VI. 1941. jedna žena predala redovno na poštu neke listove – pisama (preporučeno) od interniraca, koje joj je predao jedan internirac koji je išao na rad u okolicu Koprivnice.

18 HDA, UPK, dok. br. 590. i 783.

“uzme za potrebe prehrane puka i ‘Danice’” četiri i pol vagona nesamljevene pšenice pronađene u skladištima tvornice “Danica”. Nemeć je to i učinio što mu je kasnije odobrilo i Ministarstvo narodnoga gospodarstva NDH – Odjel za obrt, industriju i trgovinu, iz Zagreba.¹⁹ Istodobno je 7. svibnja 1941. Nemeć dobio zapovijed od MUP-a NDH za “zaplenu novca i dragocjenosti” od interniraca u logoru “Danica”, što je trebao poslužiti za njihovo izdržavanje. Tu zapovijed Nemeć je izvršio, no MUP-u NDH nije dostavio popise oduzetog novca i dragocjenosti kao ni izvješća na što su isti utrošeni, zbog čega je smijenjen Ivan Horvat, upravitelj logora “Danica”. Po svemu sudeći čini se da je najveći dio tog logoraškog zaplijenjenog novca i dragocjenosti završio kod pojedinih koprivničkih ustaških dužnosnika i rukovodstva logora “Danica”.²⁰ Kako su novi internirci u logor “Danicu” uglavnom stizali preko Zagreba ili iz drugih logora i zatvora, gdje su većinom već bili opljačkani, ubrzo je ovaj izvor za prehranu interniraca presahnuo. N. Herman bio je 30. lipnja 1941. pozvan na razgovor u Zagreb, najprije u GUS, a potom u MUP, gdje je zaključeno o upućivanju zatočenika iz logora “Danice” u druge logore te je već toga dana pošao prvi transport u Gospić, a za njim su slijedili drugi. Potom je MUP NDH 8. srpnja 1941. izdao zapovijed svim područnim policijskim vlastima da više ne upućuju uhićenike u logor “Danicu” već jedino u logor u Gospiću.

Od sredine srpnja 1941. iz logora “Danica” odlaze mnogi transporti zatočenika u druge logore, posebice u logor Gospić gdje je prema službenim dokumentima tijekom srpnja 1941. bilo internirano 1.960 logoraša “Danice”, a 76 ih je bilo pušteno. Krajem srpnja 1941. u logoru “Danica” više nije bilo Srba (osim nekoliko izuzetaka), Židova i Roma, ali ni žena (osim nekoliko njih) ni djece. No, kako su logor u Gospiću, logor Jadovno i logori Slana i Matejna na otoku Pagu morali biti potkraj kolovoza 1941. napušteni uslijed talijanske reokupacije, preostali su logoraši premješteni u druge logore. Dio preživjelih logoraša je, nakon kraćeg zadržavanja u logoru Jastrebarsko, u rujnu stigao u logor “Danicu”. Među njima je bilo i žena. Stizali su i drugi uhićenici, muškarci i žene iz raznih mjesta NDH, ali i pojedini logoraši iz drugih logora. Od prosinca 1941. logoraši muškarci upućuju se iz logora “Danica” uglavnom u logor Jasenovac, a žene i djeca u logor Staru Gradišku, dok se tek pojedinci i manje skupine puštaju na slobodu. Od ožujka pa do rujna 1942., kada je logor “Danica” bio rasformiran, u njemu su uglavnom bili zatvoreni logoraši kriminalci te poneki uhićeni pripadnik NOP-a.

Do sada nije utvrđen točan broj osoba koje su bile internirane u logoru “Danica”, te se s brojem često manipuliralo. Prema iskazu logorskog blagajnika Martina Kokora danom nakon rata, kroz logor “Danicu” prošlo je oko 5.600 osoba, što se držalo naj-

19 HDA, SDS RSUP SRH, dok. br. VI. - 2./1055. - 1061. (st. sig.). Tako je npr. Povlašćeno gospodarstvo d.d. NDH iz Zagreba 10. VII. 1941. otpremilo u logor “Danicu” 50 kvintala graha i 100 kvintala kukuruza o čemu je izdalo potvrdu.

20 HDA, UPK, dok. br. 1034. Za razliku od logora “Danica” istodobno su u ustaškom logoru Kerestinec pravljene popisi oduzetog novca i dragocjenosti kao i popisi njihove upotrebe i za izdržavanje logoraša (koji su gotovo u cijelosti sačuvani). Vidi: Zdravko Dizdar, Logor Kerestinec, *Povijesni prilozii* br. 8, 1989., str. 151.

bližim stvarnom stanju. No, dosadašnja istraživanja poimeničnom osobnom identifikacijom dala su određene podatke tek za oko 3.300 logoraša (i za dio njih, prvenstveno Roma, osim broja i spola nedostaju drugi podaci). Postupak s logorašima u logoru "Danica" bio je vrlo okrutan, većina ih je na razne načine terorizirana, tjerani su na rad (samo muškarci), izvjestan broj logoraša je ubijen u samom logoru "Danica" i okolici. Prema tome, taj je logor, osim glavnog obilježja sabirnog logora, imao i manjim dijelom u pojedinim razdobljima obilježja radnog i koncentracijskog logora, što nalazimo i u mnogim dokumentima. No, svi logoraši koji su preživjeli slažu se da je režim u logoru "Danica" bio znatno blaži od onoga u drugim logorima te da u njemu nije bilo masovnih likvidacija zatočenika. To pokazuju i prikupljeni podaci prema kojima je više od 4.000 logoraša "Danice" stradalo uglavnom u drugim logorima, prvenstveno u Jadovnu, Jasenovcu, Staroj Gradiški te Auschwitzu, dok je više od 500 logoraša bilo pušteno ili pobjeglo, što iz logora "Danica", što iz drugih logora i dočekalo kraj rata.

Prema socijalnom sastavu većinu logoraša su činili zemljoradnici te kućanice, a bio je i znatan broj namještenika, đaka, studenata i radnika. Prema političkoj pripadnosti najbrojniji su bili pripadnici raznih režimskih stranaka i organizacija (npr. JNS, JRZ, jugosokola, četnika) za koje su ustaše, iz promidžbenih razloga, najčešće upotrebljavali naziv "četnici", premda su pripadnici četničkih organizacija predstavljali tek mali dio logoraša (a neki dokumenti upućuju da je četnička organizacija djelovala i u logoru).²¹ Bio je tu i manji broj članova SDS-a i HSS-a, te nekoliko stotina komunista i njihovih simpatizera, među kojima je bilo i više značajnih osoba iz radničkog pokreta i nekoliko članova CK KPH, zatim okružnih, kotarskih i mjesnih komiteta KPH i SKOJ-a, koji su bili najorganiziraniji te su imali svoj logorski komitet, partijske ćelije i ekonomske zajednice kao i veze izvan logora s partijskim rukovodstvima i organizacijama Narodne pomoći. Oko 20 ljudi iz logora "Danica" spasilo se pojedinačnim ili skupnim bijegom, a među njima su bile i Anka Butorac (član CK KPH) i Maca Gržetić (član MK KPH Zagreb), koje su pobjegle 26. prosinca 1941. pomoću organiziranih veza KPH. Inače žene logorašice "Danice" većinom su bile domačice i uglavnom nisu bile članovi nikakvih političkih stranaka, osim skupine članova KPH i SKOJ-a.

Zatočenice logora "Danica"

Logor "Danica" bio je do početka lipnja 1941. samo muški logor, a nakon toga počinju pojedinačno, a zatim i u skupinama stizati žene. Prva žena logorašica "Danice" bila je Hedviga Tudover, Židovka iz Beča, koja je u logor dospjela iz Zagreba sa skupinom

²¹ O tome je povremeno izvještavao i tisak. Tako npr. *Hrvatska obnova* (Đakovo, 25. V. 1941. piše o logoru i zatočenicima: "Nedaleko od Koprivnice u velikoj napuštenoj tvornici umjetnog gnojiva 'Danici' nalazi se zatvoreno preko 1000 četnika iz raznih krajeva Hrvatske. Tu su skupljeni oni najgori, koji su najviše jada zadavali hrvatskom narodu". List dalje navodi da zatvorenici zatrpavaju protutenkovske rovove duž hrvatsko-mađarske granice koji su kopani 1940. godine, napominjući kako "su se zapravo sami pobrinuli za svoj sadašnji posao, a Hrvatska ih ne mora baš posve badava hraniti".

uhićenih austrijskih Židova. Nakon početka njemačkog napada na SSSR (22. lipnja 1941.) i u sklopu šire protukomunističke akcije vlasti na području NDH, u logor "Danicu" pristižu pojedine skupine uhićenih žena različitih nacionalnosti osumnjičenih za komunističku djelatnost. Neke u logor stižu izravno nakon uhićenja, a neke nešto kasnije iz drugih logora (npr. logora Jastrebarsko) ili zatvora (Bjelovar, Zagreb) iz različitih mjesta širom NDH. Najviše je žena bilo iz Zagreba. Nekoliko je žena, uglavnom Srkinja, dospjelo u logor "Danicu", nakon što ih je ustaška straža ulovila da prenose vijesti svojim zatočenim muževima ili rodbini. U logor počinju pristizati i žene osuđene zbog raznih kaznenih prekršaja (npr. krađa, pijanstva, prostitucije i sl.). U srpnju 1941. u sklopu šire protužidovske i proturomske akcije vlasti NDH na koprivničkom području (nakon što su ih popisali uslijedilo je njihovo masovno uhićenje), stigao je veći broj muškaraca, žena i djece. Internirani su u logor "Danicu" i potom upućeni u druge logore, gdje su uglavnom svi, osim nekoliko izuzetaka, stradali. Ova akcija obuhvatila je i dio Židova i Roma sa susjednog đurđevačkog kotara. Potkraj 1941. i početkom 1942. gotovo sve žene su iz logora "Danica" bile upućene u druge logore. U logor "Danicu" od tada pa do njegovog raspuštanja u rujnu 1942. dopijeva tek poneka žena uhićena uglavnom pri akcijama protiv NOP-a na okolnim područjima, ali se i one tu zadržavaju tek kratko vrijeme. Prema dosad prikupljenim podacima može se konstatirati kako su zatočenice logora "Danica" bile uglavnom s područja NDH, gotovo sve s područja današnje Republike Hrvatske, a tek je nekolicina bila iz Bosne i Hercegovine te iz drugih država (osobe koje su se neposredno po okupaciji i proglašenju NDH zatekle na njezinom području). Bile su različitih nacionalnih, političkih i vjerskih opredjeljenja kao i različitog socijalnog sastava. Uhićivane su i upućivane u logor "Danicu", a isto tako i iz njega u druge ustaške i nacističke logore, gdje su uglavnom stradale, prema zapovijedima najviših ustaških predstavnika MUP-a NDH.

Da bismo dobili uvid odakle su bile i zbog čega su dospjele u logor "Danicu", donosimo sumarne podatke prema (ondašnjim) mjestima i kotarevima (abecednim redom).

Među 206 **Bjelovarčana** koji su bili u logoru "Danica" bilo je i **pet žena**. Iz grada Bjelovara u logoru "Danica" bile su četiri žene, dvije Hrvatice i dvije Srkinje i to: *Marija Ecker*, tada studentica medicine (nakon rata udana Manolić), *dr. Ema Holik*, liječnica, *Desanka Milojević*, k. pravnica i *Stojanka Milojević*, bankarska namještenica. One su bile uhićene 25. VI. 1941. prema političkom kriteriju kao komunistkinje i propagatorke komunizma u sklopu šire ustaške akcije protiv komunista u NDH nakon početka njemačkog napada na SSSR i prvih akcija Sisačkog partizanskog odreda (čime započinje antifašistička borba u Hrvatskoj pod vodstvom komunista). Stojanka Milojević, doista je bila aktivna s još sedam žena članova u ćeliji KPH bjelovarskog Higijenskog zavoda, ali i kao član Gradskog (Kotarskog) komiteta KPH Bjelovar. Desanka Milojević je bila članica ćelije KPH u bjelovarskoj bolnici, te član Gradskog (Kotarskog) i Okružnog komiteta SKOJ-a Bjelovar. Dr. Ema Holik bila je simpatizer KPH. Sve tri su bile aktivne i u radu Društva za prosvjetu žena u Bjelovaru, kojem je dr. Ema Holik bila predsjednica. Sve tri su nakon saslušanja u logoru i izvješća iz

Bjelovara u kolovozu 1941. bile puštene iz logora "Danica". Desanka i Stojanka su iselile iz NDH u Srbiju i preživjele rat, dok je dr. Ema Holik, otkrivena u ilegalnom radu za NOP u bjelovarskoj bolnici, ponovo uhićena i osuđena po Pokretnom prijekom sudu NDH u Bjelovaru na smrt te strijeljana 13. listopada 1942. na Vojnoviću.²² Marija Ecker, čija je politička aktivnost bila više vezana za Zagreb i čiji je otac Julius, tada logoraš "Danice", bio poznati bjelovarski komunista (od 1937. član Okružnog komiteta KPH Bjelovar, pušten u kolovozu 1941. u sklopu puštanja članova HSS-a) zadržana je u logoru "Danica". Iz njega je preko Zagreba 17. prosinca 1941. prebačena u logor Jasenovac, a nakon deset dana u logor Stara Gradiška. Krajem siječnja 1943. vraćena je na policiju u Bjelovar, koja joj nije dala dozvolu boravka već je prisilno otpremljena u Njemačku na rad, odakle se po završetku rata u svibnju 1945. vratila u Bjelovar. Peta žena bila je *Milka Munjas*, 70 godina stara, Srpkinja, kućanica, iz Gornjih Plavnica, kod Bjelovara, uhićena 1941. (u okviru akcije "čišćenja" suradnika prvih bjelovarskih partizana) i odvedena u logor "Danicu", gdje je prema nekim podacima 1942. stradala. Tako su dvije logorašice "Danice" iz Bjelovara stradale, a tri preživjele (preživjelo je još deset Bjelovačana, bivših logoraša "Danice").²³

U logoru "Danica" bilo je 26 **Dubrovčana** među kojima su bile i **tri žene** Hrvatice koje su bile uhićene prema političkom kriteriju i to zbog jugoslavenstva te "kao veliki srbofili i neprijatelji Hrvatske i hrvatskoga naroda, a Ustaškog pokreta pogotovo". To su bile domaćica *Katica Korčulanin* (r. 1899.) i učenica *Anatea Korčulanin* (r. 1923.), majka i kći iz Dubrovnika te općinska babica *Kata Kaiš* (r. 1899.) iz Grbovca. Kata je uhićena 28. srpnja u Grbovcu i prepraćena u Dubrovnik, a Katica i Anatea (i otac Ante) bile su uhićene noću 31. srpnja na 1. kolovoza 1941. u Dubrovniku te s još petnaest uhićenika kamionom preko Ploča, Metkovića i Mostara prevezene u logor Jablanica. Od tuda su, nakon njemačke intervencije, upućeni vlakom preko Sarajeva i Broda u Gospić, pa dalje na Ovčaru, i natrag preko Gospića u Jastrebarsko (kolovoz) te u logor "Danicu" (u rujnu). Kasnije su Katica i Ante 6. prosinca 1941. bile upućene u Zagreb. Nakon osam dana provedenih u zatvoru na Savskoj cesti te 27 dana u zatvoru u Petrinjskoj bile su transportirane u logor Stara Gradiška gdje su ostale do 22. prosinca 1943. kada su puštene. I Kata Kaiš je bila upućena u Zagreb i potom krajem 1941. u logor Jasenovac te početkom 1942. u logor Staru Gradišku, odakle je na ponovno zauzimanje talijanskih okupacijskih vlasti, bila 1942. puštena.²⁴

22 HDA, Policijski karton br. 1130 (Marija Eker); Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnica 1941.-1942. (dalje UPK), red. br. 918-919; 1925-927., kut. 1.; ZKRZ GUZ 2624/31-45, kotar Bjelovar, kut 34. i ZKRZ GUZ 2625/1946., kut. 91.; ZKRZ Zh, Koprivnica, red. br. 745., kut. 640. i SDS RSUP SRH, dok. br. IV-1/20-22 (stara sig.).

23 Postoji naznaka da je s bjelovarskog područja u logoru "Danica" bila na kratko po jedna manja skupina Židova i Srba, među kojima je možda bila i po koja žena, ali za sada nemamo drugih podataka. Vidi: Državni arhiv Bjelovar (dalje DA Bjelovar), OK IV. A. – Zapisnici i izvje pravoslavnog svećenstva danih pri Komesarijatu za izbjeglice u Srbiji (1941.-1943.) o progonima Srba u Hrvatskoj. Tako npr. u izvaji paroha Svet. F. Eskića od 28. III. 1943. navodi se da je iz Velike Pisanice bilo otjerano 10 porodica u Koprivnicu u logor "Danica", ali nemamo njihovih imena ni druge podatke.

24 HDA, Policijski karton br. 2099 (Kata Kaiš), 2389 (Antea Korčulanin) i 2390 (Katica Korčulanin); Fond: Opće upravno povjereništvo kod II. armije talijanske vojske 23. III. 1942 – Kotarskoj oblasti Dubrovnik, inv. br. 13.465.; UPK, dok. red. br. 918-919.

S područja **Dvora na Uni** bili su u logoru "Danica" **jedna žena** i 31 muškarac, pod optužbom da su "četnici". Bila je to *Čaklja Milka* (r. 1902.), Srpkinja, zemljoradnica, iz mjesta Rogulja, uhićena 1941. iz političkih razloga, odvedena u logor "Danicu", gdje je prema nekim podacima ubijena 1941.²⁵

S područja **Đurđevca** u logoru "Danica" bilo je **18 žena** i to: 11 Židovki i 5 Romkinja uhićenih prema rasnom kriteriju te dvije Srpkinje uhićene prema političkom kriteriju. Riječ je prvenstveno o mjestima đurđevačkog kotara Ždala, Molve i Virje, koji su najbliži logoru "Danica" i u kojima su uhićenja vršena istodobno kada i na području koprivničkog kotara. Tako su kao Židovke sa ostalim članovima svojih obitelji bile u srpnju 1941. uhićene i internirale u logor "Danicu" iz Virja *Regina* (Karla) *Braun* (1921.-1942.), *Katica Fišer* (? -1941.), *Valerija Furman* (1891.-1943.), *Regina* (Ferdinanda) *Kern* (1921.-1942.) i *Ella* (Huge) *Schramajer* (1920.-1942.), iz Molva *Ernestina* (Filipa) *Ebenspunger* (1881.-1942.) i *Fani* (Filipa) *Ebenspunger* (r. 1881.) i iz Ždala *Marija Pichler r. Berger* (r. 1895.), *Ružica* (Pavla) *Pichler* (r. 1925.), *Ivana* (Alberta) *Werner* (r. 1901.) i *Mariška* (Adama) *Werner* (r. 1940.). U logoru Jasenovac stradale su Regina Braun, Katica Fišer, Valerija Furman, Regina Kern i Ella Schramajer, a ostale su stradale u nacističkom logoru Auschwitz, gdje su bile 1942. prebačene iz logora Loborgrad. Od Romkinja ("Ciganki") bile su u logoru "Danica" iz Ždala *Manda Bogdan* (1875.-1942.), *Mara Kišingrac* (? - 1942.) i *Roza* (Mate) *Kišingrac* (? -1942.), iz Molva *Andela* (Mije) *Oršoš* (1941.-1942.) i iz Virja *Kata* (Miloša) *Đurđević* (1907.-1942.) koje su poslije sve stradale u logoru Jasenovac. Nadalje, tu su bile *Ljuba Kordić* (1881.-1942.) i *Jagica Trbojević* (1860.-1942.), Srpkinje iz Velike Trešnjevce, odakle je bila i skupina Srba pod optužbom da su "četnici" (i gdje je između dva rata postojala četnička organizacija), te je njihovo uhićenje najvjerojatnije u vezi s tim. Stradale su u logoru Jasenovac prema nekim podacima krajem 1941., a prema drugim početkom 1942. godine.²⁶

Iz **Gline** je u logoru "Danica" bilo 39 osoba, od toga 35 Srba i 4 Hrvata, među njima je bila i **jedna žena**. To je bila *Jelena Sarapa*, Srpkinja, uhićena 9. svibnja 1941. i sa skupinom uhićenih Glinjana (većinom pod inkriminacijom da su "četnici", a nekoliko i zbog "komunizma") dovedena u Zagreb, odakle je 9. lipnja 1941.

i 925-927; ZKRZ Zh ad. br. 19044.-19058., kut. 308. (tu je jedna dopisnica iz Koprivnice od 13. XII. 1941. dvije dopisnice iz St. Gradiške iz 1943. te otpusnica iz logora St. Gradiška za Anteu Korčulanin od 22. XII. 1943.) i SDS RSUP SRH, br. 1549., K-23, i I-28/350 (iz kojeg je navedeni citat).

25 HDA, ZKRZ Zh, Koprivnica, red. br. 167., kut. 640.

26 HDA, Policijski karton br. 3665 (Marija Pichler), 3667 (Ružica Pichler) i 6297 (Ivana Werner); ZKRZ GUZ br. 2624/142. Kotar Đurđevac, kut. 34. *Jevreji. Žrtve rata 1941.-1945.*, n. dj., str. 151.; *Spisak žrtava logora Jasenovac 1941.-1945.*, n. dj., str. 347. i 349. Ima nekih iskaza da je tijekom ljeta 1941. bilo s područja Virja (Trnje i Hatačanovo) odvedeno oko 200 Roma i iz Molvarskih Ledina i Gornje Šume 55 Roma u logor (ali se ne navodi koji), a isti se drugdje više ne navode. Ako su ti podaci točni onda su ti Romi najvjerojatnije bili uhićeni s drugim Romima s područja đurđevačkog kotara krajem 1941. i početkom 1942. (npr. iz naselja Đurđevački Peski na periferiji Đurđevca s oko 300 ljudi, zatim Kalinovački Peski s 40 ljudi, Lepa Greda i Hladne Vode kod Ferdinandovca sa 65 osoba), koji su prema drugim izjavama bili odvedeni u logor Jasenovac gdje ih se u popisima stradalih dio i navodi.

upućena u logor "Danicu" (Drnje). Tako je bila druga žena koja je dospjela u taj logor. Pretpostavlja se da je puštena iz logora i preživjela.²⁷

U logoru "Danica" s područja **Gospića** bile su **tri žene**, kućanice-ratarke, Hrvatice, uhićene prema političkom kriteriju. To su bile: *Lemaić (Filipa) Pepa* (r. 1899.), *Lemaić (Šimuna) Pepa ml.* (r. 1915.) i *Lemaić (Dane) Maša* (r. 1889.) sve iz Smiljana, uhićene u ljeto 1941. i odvedene potom u logor "Danicu", odakle su u studenom 1941. bile puštene kući i preživjele rat.²⁸

S područja Grubišnog Polja bilo je čak 574 ljudi, svi srpske nacionalnosti, od kojih su bile i **četiri žene te jedno žensko dijete**. Njih više od 500 bilo je uhićeno pod optužbom da su "četnici" (iako je među njima bilo članova KPH i SDS-a) i da pripremaju "ustanak" protiv NDH. Oni su preko Zagreba bili dovedeni 29. travnja 1941. u logor "Danicu" gdje su predstavljali prvu veću skupinu logoraša. Žene su uhićene i dospjele oko tri mjeseca kasnije. Svega 13 logoraša bilo je pušteno iz logora "Danica", većinom starijih ljudi, te ljudi kojima su žene ili neki od roditelja bili Hrvati kao i oni za koje su intervenirali njihovi susjedi Hrvati te Nijemci, a 14 ih ukupno preživjelo, dok su svi ostali, uključujući i žene i dijete, izgubili život, a najviše u logoru Jadovno, kod Gospića i logoru Slana na otoku Pagu. Žene *Mara Krajnović* (r. 1879.) i *Manda Dražić* iz Treglave, *Kata Petrović* (r.1881.) iz Velike Barne, i *Ljubica (Jaćima) Krajčinović*, (r.1889.) ratarke - kućanice, stradale su prema nekim podacima u logoru "Danica" prve dvije 1941., a druge dvije 1942., dok je djevojčica *Ankica Basarić*, godinu dana stara, koja je s ocem Tanasijem iz Gornje Rašenica dospjela u logor "Danicu", umrla početkom 1942. od tifusa.²⁹

Iz **Karlovca** u logoru "Danica" bila je **jedna žena** i to: *Vukosava Radeka* (r. 1902.), Srпкиnja, sestra prof. Milana Radeke, također logoraša "Danice", učiteljica sa službom u Gospiću 1929.-1941., sa stanom u Karlovcu, uhićena i zatvorena 25. srpnja 1941. kao Srпкиnja te 11. kolovoza 1941. upućena u Gospić i logor "Ovčaru", gdje ostaje do 22. kolovoza kada je sa skupinom logoraša upućena na Pag, ali su zadržani u Baškim Oštarijama na Velebitu i vraćeni natrag u Gospić, a zatim su sa cjelokupnom kolonom odvedeni u logor Jastrebarsko. U Jastrebarskom ostaje do 13. studenog 1941. kada je sa skupinom logoraša upućena u logor "Danicu". Tu ostaje do 21. travnja 1942. kada je u zadnjoj skupini otpremljena u logor Stara Gradiška, gdje je ostala do 25. prosinca 1943. kada je puštena. Preživjela je rat.³⁰

27 Državni arhiv Zagreb, Urudžbeni zapisnik Ustaškog redarstva Zagreb, 1941. U zapisniku piše krivo prezime Sarapin. Ne nalazimo je na popisu stradalih Glinjana tijekom II. sv. rata, dok su svi ostali logoraši "Danice", izuzev jednoga, stradali u drugim logorima.

28 HDA, Policijski kartoni br. 2721 (Lemaić Maša); 2722 (Lemaić Pepa) i 2723 (Lemaić Pepa ml.).

29 HDA, ZKRZ Zh, Koprivnica, red. br. 228., 514., 559., 765. i 832., kut. 640. U nekim izjavama se spominju još dvije žene i to Ana Stopenja i Julka Jagić iz Orlovca, ali to ne potvrđuju druge izjave niti dokumenti te ih nisam unio. Inače su iste stradale u logoru Jasenovac 1942.

30 Zapisnik Vukosave Radeke od 27. I. 1951. kod Okružnog suda Karlovac. Vidi: Milan Bulajić, *Ustaški zločini genocida*, knj. 1., Beograd, 1988., str. 244-246. U literaturi se spominje još i *Janja Goljak*, domaćica, pripadnik Karlovačke udarne grupe da je bila u

Kako se logor "Danica" nalazio svega 3 km od **Koprivnice** to je s koprivničkog područja u njemu bio i najveći broj logoraša, njih oko 1.250. Na žalost za polovicu njih ni do sada nisu se mogla utvrditi imena i prezimena, kao ni ostali podaci. Prvenstveno se to odnosi na koprivničke Rome. Koprivničke ustaše su iskoristile pogodnost postojanja logora te su već od 18. travnja 1941., u njega počele zatvarati i upućivati prema političkom načelu "nepoćudne" pojedince muškarce, a potom od potkraj lipnja 1941. i prema rasnom kriteriju cijele skupine Židova i Roma. Do sada sam uspio prikupiti podatke za 626 osoba (329 muškaraca i 297 žena) koje su kraće ili duže vrijeme boravili u logoru "Danica". Od njih je 597 stradalo u ustaškim i nacističkim logorima. Prema nacionalnoj pripadnosti bilo je 431 Židov, 95 Srba, 84 Roma, 16 Hrvata i 1 Slovenac. Od 297 žena prema nacionalnoj strukturi njih 258 bilo je židovske, 37 romske, a 2 srpske nacionalnosti. Stradalo ih je 288, dok je samo 9 logorašica Židovki "Danice" ostalo živo (*Vidi popis u prilogu*).

Navedeni podaci ilustrativno pokazuju kako je najdrastičniji teror, koji je prerastao u genocid, izvršen nad koprivničkim Židovima. Ustaše su se trudile da ne zaostanu za drugim mjestima, vjerojatno i zato što su Židovi u Koprivnici, bez obzira na (malo)brojnost bili gospodarski najjača nacionalna grupa. Prve odredbe, naređenja i zabrane koje donosi Martin Nemeć odnose se upravo na Židove, sukladno ustaškim rasnim odredbama.³¹ Uslijedile su zabrane odlaska u javne lokale i kina, isticanja nacionalnih zastava na židovske kuće, pohađanja škola i fakulteta učenicima i studentima židovske vjeroispovijesti, odredbe o kupovanju do određenog vremena na tržnici, te obveza nošenja žutih traka i označavanja židovskih trgovina. Istovremeno je postavljanjem posebnih povjerenika u trgovine Židova istima oduzeto pravo slobodnog raspolaganja svojom imovinom. Skupina od 75 trgovaca Židova bila je najbrojnija i gospodarski najjača skupina među koprivničkim Židovima. U Koprivničkim novinama 7. lipnja 1941. objavljen je popis koprivničkih židovskih trgovina i njihovih povjerenika.³² Među povjerenicima bili su zapovjednici i pojedini članovi uprave logora "Danica". Tako je npr. Martin Nemeć bio povjerenik u trgovini zemaljskih plodina i mješovite robe Lea Hirschla, Nikola Herman povjerenik u trgovini Fride Wortman, a Ivan Horvat povjerenik u trgovini Judite Fischer. U trgovini mješovite robe Loti Weiler povjerenik je bio Dragutin Kos, a u trgovini Side Hirschl povjerenik Stjepan Vincek. Židovi su morali nositi posebno označene značke te iz dokumenta saznajemo da je takvih u Koprivnici tada u lipnju 1941. bilo 208 te je tamošnja

logoru "Danica" i tamo stradala, ali za tu tvrdnju nedostaju drugi izvori te je nisam naprijed unio. Vidi: Milan Bekić, Ivo Butković i Slavko Godstein, *Okrug Karlovac 1941.*, Zagreb, 1965., str. 315 i 346.

31 A. Pavelić je 30. travnja 1941. donio *Zakonsku odredbu o rasnoj pripadnosti*, kojom je propisano koje su to osobe arijevskog podrijetla, i *Zakonsku odredbu o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskoga naroda*, kojom se zabranjuje brak između Židova s osobama arijevskog podrijetla. *Narodne novine*, Zagreb, 30. IV. 1941. i *Hrvatski narod*, Glasilo hrvatskog ustaškog pokreta, br. 78, Zagreb, 1. V. 1941. Zatim slijedi 5. lipnja 1941. *Zakonska odredba o obveznoj prijavi imetka Židova i židovskih poduzeća* i *Zakonska odredba o srečavanju prikrivanja židovskog imetka* uz predviđene kazne za njihovo kršenje od jedne do pet godina zatvora te oduzimanje imovine. *Narodne novine*, Zagreb, 5. VI. 1941.

32 *Koprivnički Hrvat*, Koprivnica, 7. VI. 1941.

Židovska općina otkupila toliko komada "židovskih znački".³³ Po zapovjedi N. Hermana u Koprivnici je ustrojena "židovska opća radna služba" te su Židovi radili na čišćenju i uređenju gradskih ulica i šetališta.³⁴ Pojedini Židovi, muškarci, uhićeni su i internirani u logor "Danica" prema političko-rasnim kriterijima, a među prvima liječnik dr. Željko Selinger, koji je zatvoren već 25. travnja 1941. "zbog komunizma". Pavelićevu izvanrednu zakonsku odredbu i zapovijed od 26. lipnja 1941. kojom se kolektivno proglašava Židove odgovornim za širenje lažnih uznemiravajućih vijesti i za ometanje opskrbe pučanstva pa se stoga se zapovijeda, pored kaznenopravne odgovornosti, i upućivanje istih u "zatočenička zbirališta pod vedrim nebom".³⁵ To je ujedno bila zapovijed i koprivničkim ustašama po kojoj su morali postupati. Tako je, nakon određenih priprema, noću 23. na 24. srpnja 1941. pod vodstvom novog ustaškog logornika Stjepana Pižete, koji je istodobno bio i stvarni zapovjednik logora "Danica", izvršeno masovno uhićenje koprivničkih Židova, muškaraca, žena i djece u gradu i okolici (nekih i u naredna 24 sata). Uhićeno ih je 431 i svi su upućeni u logor "Danicu". Oni koji su tada bili pošteđeni, uhićeni su 1942., a neki upućeni u logore (npr. liječnici dr. Srećko Milić i žena mu dr. Blanka Milić, koji su stradali u logoru), dok su ustaše inženjera Ljudevita Schöntaga oslobodili iz logora i vratili u Koprivnicu jer im je bio potreban na električnoj centrali. Svega 14 Židova je izbjeglo uhićenje i odvođenje u logor, uglavnom starijih osoba, onih iz miješanih brakova te onih koji nisu bili u ustaškoj evidenciji ili u gradu.³⁶ Židovi internirani u logor "Danicu" su prvo opljačkani (oduzete su ime sve vrijednije stvari i novac), a potom su drugi dan navečer posebnim vlakom upućeni u Zagreb. Smješteni su privremeno u prostorijama Zagrebačkog zbora na Savskoj cesti i nakon nekoliko dana upućeni su u Gospić. Dio njih upućen je dalje na otok Pag u tamošnje logore Slana i Matejna (ženski logor), a dio u logor Jadovno, nedaleko od Gospića, gdje ih je nekolicina stradala. Svi preživjeli potom su potkraj kolovoza 1941., zbog talijanske reokupacije II. zone u NDH, prebačeni u logor Jastrebarsko, te dalje dio u logor Jasenovac, a dio u logor Krušćicu. Iz Krušćice su potom muškarci bili upućeni u logor Jasenovac, a žene i djeca u logor Loborgrad i Gornju Rijeku u Hrvatskom zagorju. I skupina žena Židovki iz logora "Danica" bila je premještena tamo 18. prosinca 1941. Iz Logorgrada su 8. srpnja 1942. svi transportirani u logor Auschwitz, gdje ih 143 stradalo, a svega je šest žena preživjelo i vratilo se nakon rata. Pojedine žene su stigle i u druge ustaške i njemačke logore. Najviše Židovki stradalo je u logoru Jasenovac (njih 71), zatim u logorima Loborgrad 32, Stara Gradiška 7 i Đakovo 4. Socijalna struktura

33 HDA, Fond: Ravnateljstvo ustaškog redarstva – Židovski odsjek, dok. br. 27588.

34 HDA, Fond: Ustaško redarstveno povjereništvo – Židovski odsjek br. 1297. od 12. VII. 1941. Hermanov dopis iz Koprivnice od 7. srpnja.

35 *Hrvatski narod*, br. 133, Zagreb, 27. VI. 1941.

36 To su bile: Regina Schwartz i Johana Rosenberger, obje zbog starosti, Hana Schwartz, vlasnica hotela Car, Böžika Kollmann, koja je bila u bolnici, Elsa Füredi r. Fischl i Helga Füredi, jer su pred uhićenje bile otišle iz grada, Milan Schwartz, dr. Branko Schwartz, Izidor Litvan i Stjepan Mašansker, sva četvorica zbog mješovitih brakova i Branko Grüngold jer je prije otišao iz grada. Tu su još Ivo Fuchs i dr. Albert Henrich koji su bili u jugoslavenskoj vojsci kao rezervni časnici i potom došli iz njemačkog zarobljeništva.

koprivničkih Židovki bila je različita: najviše je bilo domaćica (njih 78), slijedile su trgovkinje, učenice, liječnice, činovnice, studentice, frizerke, krojačice, profesorice, zubotehničarke i namještenice. Od svih koprivničkih Židova koji su bili u logoru "Danica" vratilo se iz logora ili spasilo svega njih 19 i to devet žena (Marta Hirschl, Jelka Löwy, Erna Taras r. Wolfensohn, Eugenija Reich, Malvina Schwartz, Zlata Hirsch r. Pavleković, Zora Weiss r. Goldberger, Silvija Steiner i Ana Reich) i deset muškaraca.³⁷ Potrebno je istaći da je od 431 koprivničkog Židova za koje postoje osobni podatci njih 258 bilo je ženskog, a 173 muškog spola. Među njima bilo je i 39 djece od jedne do petnaest godina starosti. Ne treba posebno isticati da je poslije njihovog odvođenja u logor "Danicu" i potom u druge logore, njihova pokretna imovina bila opljačkana, a nepokretna uglavnom rasprodana ustašama i suradnicima režima u besćenje. Prema procjeni iz 1945. ta imovina je iznosila 40 milijuna dinara vrijednosti iz 1939. godine. Treba kazati da je bilo pojedinih Hrvata Koprivnice koji su intervenirali kod ustaških vlasti u Zagrebu za pojedine koprivničke židovske obitelji. Tako je npr. Anka Crnić nekoliko puta pismeno intervenirala za dr. Rikarda Steinera, odvjetnika iz Koprivnice, njegovu ženu Silviju rođ. Štern te sinove Marijana/Maria (9 godina) i Smiljana (12 godina) koji su bili internirani u logor "Danicu", a zatim upućeni u druge ustaške logore, moleći da se svi puste na slobodu, te su oni bili pušteni iz Auschwitza i spasili se, osim R. Steinera koji je ubijen na putu od logora Krapje za logor Jasenovac 14. studenog 1941. godine.³⁸

Između 95 Srba s koprivničkog područja, koji su bili u logoru "Danica", nalazile su se i dvije žene. To su bile *Ljubica Krajčinović* rodom iz Botinovca (odakle su u logoru "Danica" bili i Milan i Milovan Krajčinović,³⁹ pa je ona vjerojatno s njima dospjela u logor), te *Marija (Jure) Toljević* (r. 1880.). Obadvije su prema nekim podacima stradale u logoru Jasenovac 1941.-1942. godine.⁴⁰ I za uhićene i internirane Srbe u logoru "Danica" intervenirali su susjedi i tražili njihovo puštanje na slobodu, izlažući se time i sami ustaškim progonima. Tako je, primjerice, 18. lipnja 1941. jedanaest Hrvata iz Javorovca i Novigrada potpisalo izjavu uz molbu Anke Usorac da se njezin muž Stevo Usorac iz Javorovca iz logora "Danica" pusti na slobodu, a isto su 5. srpnja 1941. učinila i trojica Hrvata iz Plavšince uz molbu za mještana,

37 Bili su to: ing. Ljudevit Schöntag, Aga, Branko, Filip, Ivo i Tomo Eisenstädter, dr. Slavko Hirschl, Mario, Silvio/Smiljan/ i Srećko Steiner).

38 HDA, Fond: UPK, kut. 1.; ZKRZ GUZ br. 2235/27h/1945.; M. Švob, *Židovi u Hrvatskoj – židovske zajednice*, knj. II, Zagreb, 2004., 326 i 327.; *Jasenovac- žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, Bošnjački institut, Zürich-Sarajevo, 1998., 467.

39 HDA, Policijski karton br. 2490 (Milovan Krajčinović).

40 Što se tiče socijalne strukture Srba njih čak 72 su bili ratari, 9 ih je bilo željezničara i konduktera, po 2 žandarmerijska narednika, lugara, kovača, jeromonaha iz Manastira Lepavina i domaćice te po jedan oficir, profesor-paroh, rezervni podoficir, odvjetnik, činovnik i stolar. Većina ih je bila uhićena kao "četnici", premda je manji broj njih bio u četničkoj organizaciji, dok su ostali uglavnom bili članovi Jugosokola, odnosno glasači JNS-e i JRZ-e, a bila je nekolicina članova i pristalica SDS-a i KPH. Pušteno je iz logora "Danica" ili drugih logora i spasilo se njih 6, troje ih je stradalo u logoru Jasenovac, a svi ostali u logoru Jadovno, osim jednog koji je pobjegao u partizane, a potom strijeljan kao četnik.

logoraša "Danice" Milutina Petrovića. Ustaške vlasti su se malo obazirale na ove zahtjeve (obojica su stradala u logoru Jadovno), ali su zato zakonom zabranile ovakve intervencije prijeteći logorima i smrću onima koji to budu činili.⁴¹

S područja Koprivnice dovedeno je u logor "Danica" i 16 Hrvata (među kojima i Mihovil Pavlek Miškina, književnik i narodni zastupnik HSS-a), ali nije bila niti jedna žena. Tu se nalazio i jedan Slovenac.⁴²

Ovdje je potrebno istaći da su se rasni zakoni ustaške NDH odnosili pored Židova i na Rome ("Cigane") te je i nad njima izvršen genocid. Najprije je na osnovu odredbe MUP-a NDH iz sredine srpnja 1941. izvršen popis svih Roma, koji nije sačuvan. Zatim je potkraj srpnja započelo masovno uhićenje koprivničkih Roma i upućivanje u logor "Danicu", a potom dalje uglavnom u logor Jasenovac, gdje su svi, osim nekoliko izuzetaka, stradali tijekom 1941. i 1942. Neki su bili uhićeni krajem 1941., a drugi u prvoj polovici 1942., a uz rasne tu su mogući dijelom i politički razlozi nastali s partizanskom aktivnošću na tom području. Prvi su pod udar ustaša došli, uz Židove, Romi iz Prekodravja, prvenstveno iz Novačke, vjerojatno uslijed smještaja toga područja, a i radi toga što se radilo o pokretnim Romima. Prema iskazu nekolicine preživjelih, njihovo uhićenje zbilo se "u ljeto 1941.", a "sve ove Cigane i Židove ustaše su deportirali u logor 'Danicu' u Koprivnici". Zatim su bili uhićeni Romi iz Reke te okolnih koprivničkih mjesta. Svi su oni odvedeni iz logora "Danica", najviše u logor Jasenovac, gdje su svi, izuzev trojice, stradali tijekom 1941. i 1942. godine. Iz popisa 1964. saznajemo da je stradalo 679 koprivničkih Roma, od toga 420 žena i 259 muškaraca. No, osnovni osobni podaci utvrđeni su samo za njih 84 (37 žena i 47 muškaraca). Uz njih su još i podaci za trojicu Roma koji su prošli ove logore i preživjeli. Samo s područja Novačke logore je prošlo 366 Roma. No, za njih čak 362 (122 muškaraca i 240 žena) nema podataka pa znamo ime samo jednom stradalom i trojici preživjelih Roma. Od tih 363 stradalih, njih 317 (122 muškog i 195 ženskog spola) ubijeno je u logoru Jasenovac 1942. godine. S područja Reke naveden je 241 Rom (149 žena i 92 muškarca), a podatke nemamo čak za njih 232 (143 žena i 89 muškarca), dok znamo za njih 9 (6 žena i 3 muškarca). Svi su stradali u logoru Jasenovac 1941. godine. Potrebno je istaknuti kako su neki Romi ostali tj. izbjegli uhićenja i upućivanja u logore, kao npr. oni Romi kod Sokolovca zahvaljujući tome što Jakob Pirjavec, tamošnji zapovjednik oružničke postaje, nije izvršio zapovijed.⁴³

41 HDA. UPK, dok. br. 376-377. i 412.-418.

42 Socijalna struktura Hrvata logoraša "Danice" bila je slijedeća: šef policije, žandarmerijski narednik, odvjetnik, sudac, pripadnik financijske kontrole, dva činovnika i 2 željeznička činovnika i ostali ratari. Uhićeni su uglavnom kao "četnici" i "režimlje", a nekoliko i kao istaknuti HSS-ovci, premda je među njima bilo i nekoliko članova KPH. Šestero ih je pušteno iz logora "Danica" i logora Gospić, ali je jedan potom uhapšen, osuđen i strijeljan, inače bio je član Kotarskog komiteta KPH Koprivnica. Ostali su stradali bilo u logoru Jadovno ili logoru Jasenovac. Što se tiče logoraša "Danice" slovenske nacionalnosti i on je optužen kao "četnik", a prema nekim podacima nakon nekoliko mjeseci boravka u logoru bio je pušten.

43 *Jasenovac – žrtve rata*, 464-478. Za razliku od izvornog popisa, prema kojem sam naveo gornje podatke, a koji postoji u HDA u Zagrebu, u ovom popisu za dio Roma nije navedena nacionalna pripadnost dok je za neke navedeno da su Hrvati ili Srbi, čini se prema vjeroispovijesti - rimokatoličkoj, odnosno pravoslavnoj.

Iz **Krapine** su u logoru "Danica" bile **dvije žene** i to domaćica *Herta Bubanj* (r. 1913. u Zagrebu) i činovnica *Vera / Veronika Gregurević*, obje rimokatoličke vjeroispovjesti, a Židovke porijeklom. Uhićene su u sklopu šire akcije protiv Židova 4. kolovoza 1941., iako im je bilo priznato arijevisko pravo, te radi "jugoslavenstva" i "komunizma", zajedno sa svojim muževima liječnikom dr. Remigijem Bujnjem i namještenikom Dragutinom Gregurevićem. Nakon dva dana zajedno su odvedeni u Gospić, zatim 21. kolovoza u logor Jastrebarsko, a onda u rujnu (kao katolici i Hrvati), u logor "Danicu". U studenome 1941. žene su upućene u Zagreb. Herta je bila vraćena u "Danicu" i s mužem je 5. veljače 1942. odvedena u logor Jasenovac i potom u logor Staru Gradišku, odakle je puštena 1943. godine. Vera je bila prebačena na UNS te presuđena na tri godine logora i u svibnju 1942. upućena u logor Staru Gradišku (gdje joj je bio muž) pa u logor Jasenovac, odakle je zamijenjena 25. veljače 1945. godine. Muževi su iz logora Stara Gradiška bili pušteni 1942. (Bubanj) i 1944. godine (Gregurević). Svi su preživjeli logore i rat.⁴⁴

S područja **Križevaca** u logoru "Danica" su bile na kratko zatočene **tri žene**, iz Vojakovca, sve tri kućanice i Srpkinje, čiji su muževi bili također u logoru. Bile su to *Danica* (Vladimira) *Vujić* (r. 1912. u Velikim Grabičanima), muž Bogdan Vujić; *Darinka Vujić* (r. 1921.), muž Radovan Vujić i *Savka Letina* (r. 1914.), muž Jovo Letina. One su uhićene 14. lipnja 1941. ujutro, jer su bile "zatečene iza logora pokraj ograde" i jer je kod njih "pronađen list kojim upućuju svoje muževe u logoru na bjegstvo". Na saslušanju u pisarni Ustaške straže "Danice" izjavile su "da su to napisale s razloga jer da su doznale da im muževi odlaze na neki otok na more i da ih više nebudu vidile, pa su to pisale od straha".⁴⁵ Isti su dan odvedene Ustaškom povjerenstvu za grad i kotar Koprivnicu i zapisnički preslušane te vraćene u logor "Danicu". Ustaško povjerenstvo je pokrenulo istragu kojom je nastojalo utvrditi da li se radilo o organiziranoj akciji bijega te skupine logoraša i je li u to bio umiješan tko od ustaških stražara. Istraga je pokazala da je "bijeg" logoraša bio samo spontani čin ovih žena, bez bilo kakve umiješanosti stražara, pa je ostalo i bez posljedica po sudionice. Sve tri su bile puštene na slobodu.⁴⁶ U međuvremenu su njihovi muževi

44 HDA, ZKRZ Zh. Zapisnik D. Gregurevića pred Komisijom za utvrđivanje ratnih zločina kotara Krapina od 22. VIII 1945. u Krapini br. 60/1945.

45 HDA, UPK, dok br. 1254. Zapisnik saslušanja Ustaške straže "Danica" od 14. lipnja 1941. nad uhićenima Danicom i Darinkom Vujić i Savkom Letina.

46 HDA, UPK, kut. 1, dok. 1251.-1255. Ustaškom povjerenstvu za grad i kotar Koprivnicu posebno je ispitivalo Danicu Vujić kod koje su pri uhićenju "u blizini logora" pronašli pisani list (koji je ona pokušala zubima potrgati), u kojem je, nakon što je čula od drugih žena da će im "muževi biti otposlani u logor na more i da ih nikada više neće biti natrag", napisala mu na tom listu papira da s njome "pobjegne nekuda daleko gdje nas nebi našli". I kod Darinke Vujić je zaplijenjeno pismo za muža Radovana, koje mu je namjeravala predati. Zbog njegovog sadržaja citiram ga u izvornom obliku: "Srdačni Pozdrav. Drago moje srce mogući javiti dasmo žive i zdrave koje zdravlje i tebi želim. Dragi moj mili Radovan neznam štoću bez tebe, bez tebe mije jako teško ali moram da trpim pa ja mislim daće i meni nekad svanuti ali je meni teško čekati. Dragi moj Radovan ti nemoj misliti daću ja tebe zaboraviti je tebe nemogu zaboraviti jer dobro je teško zaboraviti a tisi meni dobar bijo i ja tebe srce moje Drago neću nikad zaboraviti i uz neveriti jaću tebi biti uvijek vjerna i dobra a ti nemoj za mene zaboraviti a ja ću tebi uvijek biti vjerna i uvijek ću se za tebe starati dami ne budeš gladan jaću tebi nositi jesti ali meni neće imati tko a ja ću doći u tavnicu u kakvoj si i ti a nisam kriva a nebojim se ni zatvora koliko batina ali mi

bili upućeni u Gospić, te je Jovo Letina stradao u logoru Jadovno. Bogdan i Radovan Vujić bili su prebačeni u logor Jasenovac, gdje su stradali, i to Radovan 1941., a Bogdan 1943. godine.⁴⁷

Iz **Livna** je u logoru "Danica" bila **jedna žena** i to *Ivanka* (Ivana) *Erceg* (r. 1909. u Livnu), rimokatolkinja, Hrvatica, domaćica, neudata. Uhićena je bila u srpnju 1941. od livanjskih ustaša jer "nije normalna" pošto je "prikazivala znakove ludila" i odvedena u logor Gospić, a zatim preko logora Jastrebarsko upućena i u logor "Danicu." Krajem 1941. bila je prebačena u logor Jasenovac i potom u logor Staru Gradišku gdje je ubijena u srpnju 1943. godine.⁴⁸

Iz **Ludbrega** u logoru "Danica" bilo je deset muškaraca i **jedna žena**. Bila je to *Elza Scheyer* (r. 1896.), Židovka, uhićena 15. srpnja 1941., nakon sabotaže na željezničkoj pruzi Koprivnica-Varaždin koju je izvela jedna komunistička udarna grupa. Na kratko je internirana u logoru "Danici", a zatim je prebačena u logor Jasenovac. Iz toga logora bila je 6. srpnja 1944. poslana u logor Lepoglavu gdje je stradala 15. travnja 1945.⁴⁹

Iz **Mostara** su u logoru "Danica" bile **tri žene** i tri muškarca, uglavnom prema političkom kriteriju. Bile su to *Sofija* (Slavka) *Bakarić "Buca"* (r. 1924. u Beogradu), tipografska radnica, Hrvatica, *Katica* (Ivana) *Čalija* (r. 1906. u Posuškom Gracu), kućanica, Hrvatica i *Danica* (Riste) *Miličević* (r. 1916. u Hrantu, kod Berkovića), kućanica, Srkinja. Sve tri su politički bile aktivne u Mostaru, posebice među radništvom. Tako je Danica bila član KPJ, a Sofija član SKOJ-a. Uhićene su bile 28. srpnja 1941. u okviru šire akcije ustaške policije protiv komunista. Zatim su bili odvedeni u logor Jablanicu, gdje su stigle skupine uhićenika iz Dubrovnika i drugih

uteći neće zato što sam okopala repice na antunovo a bilo je zabranjeno ali meni nije bilo za markirat kad imam posla a sama sam ali kako bog da već ako me budu u zatvor strpali dame bar tuj k tebi dopremu onda nebi žalila ali neznam štaće mama sama kod kuće a ti zlato moje milo sjeti se naše negdašnje šale i našega miloga spavanja zlato moje ti đegod budeš tise mene sjeti jer sam ja tvoja vjerna i poštena žena i toti nemoj mislit daja tebe štíme varam nego ti pišem istinu ja tebi nisam bila nevjerna nikada pa nisam niti sada je sada imam svoga jada i tereta svakakvoga a ne gluposti na misli srce moje retke su koje su svome mužu vjerene i dobre a ja tebi jesam i moja me narav nato ne navada dabi ja skim šta imala svoga nemam tuđeg neću a i svoga nebi dala nikomu samo da imama Zlato moje jasam gadno čula davi budete išli na more na 15 a ne kuć pamoguće tišto zanaš pami nećeš kazat time nećeš zalostiti a jasam svedno žalostna kad se sjetim kako je tivi ali kad ti pomoći ništa nemožem a sad više ništa zlato moje nego primi nebrojeno pozdrava od svoje nezaboravljene žene Zlato moje zbogom doviđenja Zbogom ostaj Zbogom". (dok. br. 1251-1252.)

⁴⁷ *Jasenovac – žrtve rata*, 516.

⁴⁸ HDA, Policijski karton br. 1149. Prema nekim podacima puštena je bila još iz logora "Danica".

⁴⁹ HDA, ZKRZ Zh br. 24.676-24.683., kut. 352. Uhićeni Ludbrežani prema socijalnoj strukturi bili su: trojica odvjetnici, te po jedan inženjer, student, strojar, sudski prislušnik, apsolvant filozofije, direktor banke, ratar i kućanica, a prema nacionalnoj pripadnosti bilo je 6 Židova, 4 Hrvata i 1 Srbin. Prema političkoj pripadnosti većina su bili članovi i glasači HSS-a, dok ih je nekoliko bilo članova KPH. Svih šest Židova i dvojica Hrvata su uhapšeni kao ustaška reakcija na sabotažu komunista na PTT veza uz prugu Ludbreg - Koprivnica izvršenu 14. VII. 1941. Nakon intervencija Hrvati su poslije nekoliko dana pušteni, a Židovi su bili prebačeni u Zagreb, zatim dalje u Gospić i okolne logore da bi potom bili svi prebačeni u logor Jasenovac, gdje su muškarci stradali, dok je žena stradala u logoru Lepoglavi. Ostala dvojica Hrvata hapšeni su odmah nakon nekoliko dana po proglašenju NDH kao komunisti i internirani u logor Lepoglavu. Njima je tu priključen i jedini Srbin hapšen kao "četnik" prebacivši se iz logora "Danica". Svi su u srpnju 1941. prebačeni u Gospić. Srbin je prebačen u logor Jadovno, gdje je stradao, dok su Hrvati prebačeni u logor Jastrebarsko i odatle sredinom rujna 1941. u logor "Danicu". Tu su obadvojica 1942. puštena na slobodu. Po izlasku obadvojica stupaju u partizane i jedan je kao komandant postao general, a drugi partijski radnik.

mjesta, te su nakon intervencije Nijemaca, preko Sarajeva bile upućene najprije u Gospić, pa u kolovozu u logor Jastrebarsko. Tu su se upoznali s drugim ženama na čelu s Ankom Butorac, članicom CK KPH, te su se Danica i Sofija uključile u ilegalni partijski "kolektiv", što su nastavile i u logoru "Danica" kamo su prebačene u rujnu 1941. Tu su se uključile u organizaciju bijega iz logora "Danica" Anke Butorac i Mace Gržetić 26. prosinca 1941. Nakon toga su bile 5. siječnja 1942. upućene u logor Jasenovac, odakle su nakon nekoliko dana boravka u samici bile prebačene u logor Stara Gradiška. Tu je stigla i Katica. U srpnju 1943. Katica je stradala, a Sofija u studenom 1943. dok je Danica 1944. prebačena u logor Lepoglavu i 15. siječnja 1945. zamijenjena u Pisarovini.⁵⁰

S područja **Pakraca** u logoru "Danica" bilo je zatočeno 222 ljudi, među kojima je bilo i **šest žena**, pet Srkinja i jedna Hrvatica (Sofija Lakuš) sve kućanice i ratarke.⁵¹ To su bile: *Ljuba Galić* (r. 1911.), *Stanka* (Boška) *Jović* (r. 1907.) iz Kusonja, *Jela Milosavljević* (r. 1897.) iz Donje Šumetlice, *Vasa* (Jovana) *Nježić* (r. 1897.) iz Kričaka Donjih, *Ljuba Vojnović* (r. 1907.) te *Sofija* (Andrije) *Lakuš*. Sve one su uhićene od ustaša prema političko-nacionalnom kriteriju. Optužene su za političku aktivnost, ako ne njihovu, onda njihovih bližnjih koji su uglavnom uhićeni pod inkriminacijom da su "četnici". Na intervencije su puštene iz logora Ljuba Galić i Ljuba Vojnović. U "Danici" je prema nekim podacima stradala Jela Milosavljević (u travnju 1942.), dok su ostale stradale najvjerojatnije u kolovozu 1941. u logoru Jadovno kod Gospića, gdje su bile prebačene zajedno s muškarcima iz Pakraca.⁵²

Iz **Siska** su u logoru "Danica" bile 74 osobe, među kojima **dvije žene i jedna djevojčica**.⁵³ *Rozalija Rukavina* (r. 1891.) Hrvatica, uhićena je u Sisku radi pijanstva i prostitucije i nakon presude upućena na 3 mjeseca prisilnog rada u logor "Danicu" ("Drnje").

50 HDA, Policijski kartoni br. 139 (Sofija Bakarić), 771 (Katica Čalija) i 3159 (Danica Miličević). Dana Miličević, *U predvorju pakla, Otpor u žicama – sjećanja zatočenika*, knjiga druga, Beograd 1969., 696.-702.

51 Prema nacionalnoj pripadnosti bilo je 199 Srba, 2 Hrvata i 1 Židov. Prema socijalnoj pripadnosti čak ih je 178 ratara, zatim slijede: 6 kućanica, željezničara, po 3 gostioničara, trgovca i radnika, po dvoje pravnik i službenika, te po jedan trgovac i gostioničar, odvjetnik, ekonomist, pravoslavni svećenik, željezničar, prometnik, nadzornik pruge, ložac lokomotive, zvaničnik, nastavnik građanske škole, dak, krojač, bačvar, mlinar, mehaničar, brijač, opančar, pekarski radnik, trgovački pomoćnik, carinski pripravnik i grobar. Gotovo 90% ovih ljudi je hapšeno pod kvalifikacijom "četnik". Nedostaju dokumenti iz kojih bi se vidjelo koliko ih je zaista bilo u četničkoj organizaciji koja je prije rata postojala na pakračkom kotaru, no po svemu sudeći veći broj ovih ljudi su bili članovi, simpatizeri i glasači JNS-e i JRZ-e. Među uhapšenima nalazilo se i nekoliko pripadnika SDS te KPH, među kojima Jovica Marković, član Mjesnog komiteta KPH Zagreb 1940. Na molbe i intervencije 6 Srba (4 muškarca i 2 žene) bili su pušteni iz logora. Četvero ih je poginulo u logoru Jasenovac, a svi ostali u logoru Jadovno, kod Gospića u kolovozu 1941. gdje su bili prebačeni iz logora "Danica".

52 HDA, ZKRZ Zh, Koprivnica, red. br. 456., 733. i 765., kut. 640.

53 Prema nacionalnoj strukturi bilo je Srba 61 i 13 Hrvata. Prema socijalnoj strukturi bilo je 40 ratara, 16 radnika, po 2 gostioničara i postolara, te po jedan trgovac, učitelj, pekar, lugar, opančar, umirovljenik, arhivar u mirovini, mehaničar i šofer, trgovački pomoćnik, stolarski obrtnik, električar i željezničarski činovnik. Više od 30 Srba i dvoje Hrvata bili su uhićeni pod inkriminacijom da su "četnici", no većina ih je bila članovi, simpatizeri i glasači JNS-e i JRZ-e. Među njima bilo je nekoliko pripadnika i simpatizera i drugih političkih stranaka u prvom redu SDS-a i KPH-a. Petorica Hrvata su hapšeni "kao komunisti", od kojih je jedan bio do pred rat član Okružnog komiteta KPH Sisak, a dva člana KPH bili su istaknuti partijski i sindikalni radnici. Šestero Hrvata (od kojih jedna žena) hapšeni su "radi kriminala". Jedna obitelj od 4 člana, od kojih 2 djece, bili su uhićeni radi veze s NOP-om i početkom 1942. internirani u logor "Danicu", gdje su i stradali. Od ostalih njih 36 je bilo prebačeno u Gospić i potom u logor Jadovno, gdje su stradali, a

Nakon izdržane kazne puštena je na slobodu. Uz nju su još bile dvije Srpkinje, majka i kćerka iz Starog Sela kod Sunje, *Sava* (Nikole) *Balog* (r. 1902.) i *Nada* (Jovana) *Balog* (r. 1932.). Uhićene su početkom 1942. i upućene u logor "Danicu" te im se gubi trag.⁵⁴

S područja **Splita** dovedeno je u "Danicu" 14 osoba, među kojima i **jedna žena**.⁵⁵ Bila je to *Ružica Markotić*, radnica, Hrvatica, poznata aktivistica KPH. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije nekoliko je puta bila uhićena zbog ilegalnog komunističkog rada. God. 1939. postaje član Pokrajinske ženske komisije za Dalmaciju, a 1940. član Mjesnog komiteta KPH Split. U veljači 1941. bila je ponovno uhićena i zatočena u logoru Lepoglava gdje ju je zateklo proglašenje i uspostava NDH. Krajem srpnja 1941. sa skupinom zatočenih komunista prebačena je u Gospić, a zatim krajem kolovoza u logor Jastrebarsko i potom u rujnu 1941. u logor "Danicu". Tu je bila uključena u rad članica KPH. Krajem 1941. preko Zagreba upućena je u logor Jasenovac, odakle je nakon izvjesnog vremena prebačena u logor Stara Gradiška. U siječnju 1943. je bila zamijenjena i ubrzo potom odlazi u partizane gdje postaje član Oblasnog komiteta AFŽ za Dalmaciju. Godine 1944. odlazi u zbjeg El Shatt, gdje je bila predsjednica Centralnog odbora AFŽ zbjega.

Iz **Varaždina** je u logoru "Danica" bilo šest osoba, među kojima i **jedna žena**.⁵⁶ Bila je to *Marija Blass* r. Müller, kućanica, porijeklom Židovka, kojoj je najvjerojatnije priznato arijevsko pravo. Naime, ona je nakon uhićenja u Varaždinu bila upućena u Gospić i potkraj kolovoza 1941. u logor Jastrebarsko, a potom u rujnu 1941. u logor "Danicu" gdje je ostala do 10. prosinca 1941. kada je iz Zagreba od Ravnateljstva ustaškog redarstva – Židovski odsjek došla zapovijed da se pusti na slobodu.⁵⁷

S područja **Vinkovaca** u logoru "Danica" bila je 51 osoba među kojima i **jedna žena**. Bila je to *Jeremija Hamburger* (r. 1891.), trgovkinja iz Privlake, Židovka uhićena zbog rasnih razloga sredinom 1941. i upućena u logor "Danicu", te je potom stradala, ne zna se točno gdje.⁵⁸

4 ih je bilo prebačeno i stradalo u logoru Jasenovac. Preostali su pušteni na slobodu i to 9 iz logora "Danica" i jedan iz logora Jasenovac, dvojica su bili Srbi, a 9 Hrvati, od kojih i navedena žena.

54 *Hrvatske novine*, Glasilo HOP-a za Veliku župu Gora, Sisak, God. XVII, br. 47, prosinac 1941., str. 10. (Rozalija Rukavina). HDA, ZKRZ Zh, Koprivnica, red. br. 24. i 25., kut. 640.

55 Svi su bili Hrvati, radnici raznih struka i par obrtnika, članovi KPH i aktivisti sindikata, pohapšeni pred rat (osim jednog slučaja) i internirani u Kazneni zavod Lepoglavu. Ustaše su ih sve odatle u srpnju 1941. prebacile u Gospić, a odatle neke i u logor Jadovno. No svi su 20. i 21.VIII.1941. prebačeni u logor Jastrebarsko i odatle nakon oko mjesec dana u logor "Danicu". Odatle su svi 13. XII. 1941. prebačeni u Zagreb i nakon par dana u logor Jasenovac, a početkom 1942. u logor Staru Gradišku. Odatle su dvojica puštena, dvojica upućena prisilno na rad u Njemačku i žena zamijenjena i tako ostali živi. Uključili su se aktivno u NOP. Jedan je ubijen na putu iz logora Lepoglava u logor Jasenovac 1945., dok su svi ostali 27. III. 1942. osuđeni i zatvoreni u starogradišku "čeliju smrti" te nakon izvjesnog vremena umrli od žeđi i gladi.

56 Ostalih petero logoraša Danice bili su Hrvati i uhićivani su kao "nepoćudni". Među njima bio je i Gabrijel Santo, tada sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a i član Okružnog komiteta KPH Varaždin. U logoru "Danica" se nalazio od 23. V. do 16. VI. 1941. kada je pušten iz logora. Već u kolovozu 1941. organizator je i rukovodilac Varaždinske partizanske grupe, te na raznim političkim i vojnim dužnostima u NOVH ostaje do kraja rata. Jedan je stradao pretpostavlja se u logoru Jasenovac, a ostali su pušteni iz logora.

57 Daljnja sudbina nepoznata, na objavljenom popisu stradalih Židova u Varaždinu nema je. Vidi: Melita Švob, *Židovi u Hrvatskoj*, knj. II., 547.

58 HDA, ZKRZ Zh, Koprivnica, red. br. 392., kut. 640. Za nju se ne zna gdje je točno stradala. Prema nacionalnoj strukturi bilo je 37 Srba, 13 Hrvata i 1 Židovka. Većina je uhićivana pod inkriminacijom da su "četnici" ili kao "nepoćudni". Stradalo ih je ukupno 40 u raznim logorima.

Nakon Koprivnice i Grubišnog polja najviše je logoraša došlo iz grada **Zagreba**, ukupno 503 osobe, od kojih su **22 bile žene**. Prema nacionalnoj strukturi među njima je bilo 13 Hrvatica, 6 Židovki i 3 Srpkinja. Uglavnom su poslone u "Danicu" zbog političkih razloga, a tek njih nekoliko (Židovki) i zbog rasnih razloga. Prva je među njima bila *Hedviga Tudiover* iz Beča, koja je bila uhićena u Zagrebu kao Židovka i početkom lipnja 1941., zajedno sa skupinom uhićenih Židova emigranata, internirana u logor "Danicu" (kao prva žena uopće). U logoru "Danica" je ostala do 18. prosinca 1941. kada je prebačena u logor Loborgrad. Nešto kasnije iste godine iz istih je razloga bila uhićena trgovkinja *Hermina Aüsenstein* (r. 1895.) i iz Zagreba internirana u logor "Danicu". Obadvije su 1942. dospjele u nacistički KL Auschwitz i tamo stradale. Zatim imamo dvije skupine žena koje su dospjele u logor "Danicu" prema političkom kriteriju, uglavnom zbog svog ilegalnog komunističkog rada za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Prva je bila skupina aktivnih članica Komunističke partije i SKOJ-a, koje su "zbog komunizma" uhitile još vlasti Banovine Hrvatske i internirale ih u Lepoglavi ili zadržale na zagrebačkoj policiji gdje ih je zatekao rat. Ustaše su ih iz Zagreba prebacili u Lepoglavu, zajedno sa skupinom koju su sami uhitili iz istih razloga. To su bile: *Anka* (Dragutina) *Butorac-Parović* (r. 1903. u Podstrani kod Pazarišta – Kostajnica 22. I. 1942.), tvornička radnica, Hrvatica, politički aktivna od 1926. kao član KPJ. i od 1937. član CK KPH, zbog čega je do početka rata 1941. bila uhićivana sedam puta. Na robiji je bila 1929., od 1930. do 1936., kada ilegalno odlazi u SSSR. Nakon povratka rukovodi štrajkovima u Varaždinu, te je početak rata zatiče na robiji u Lepoglavi. *Marija / Maca* (Šimuna) *Gržetić* r. Kovačić (r. 1910.), tekstilna radnica, Hrvatica, politički aktivna kao član KPJ i potom Mjesnog komiteta KPH Zagreb, bila je uhićivana sedam puta. Proglašenje NDH zateklo je u zagrebačkom zatvoru te su je ustaške vlasti 30. svibnja 1941. internirale u Lepoglavu. *Elza – Beška Pelcl* r. *Turković* (r. 1911. u Zagrebu), namještenica, Hrvatica, politički je bila aktivna kao član KPJ u ženskoj sekciji SBOTIČ-a i u ilegalnoj tiskari KPJ radi čega je bila na robiji 1935./1936., a u ožujku 1941. uhićena je i internirana u Lepoglavi. *Ljubica* (Tome) *Šagi* r. *Dobrinović* (r. 1899. u Zagrebu), privatna činovnica, Srpkinja, članica KPJ (bila je isključena i pred rat ponovo primljena). Uhićivana je četiri puta, zadnje 31. ožujka 1941., pa je rat dočekala u zagrebačkom zatvoru. Internirana je u Lepoglavu 30. svibnja 1941. *Simha-Cila* (Leona) *Albahari* (r. 1917. u Koprivnici), studentica medicine, Židovka, članica SKOJ-a od 1934. na gimnaziji, a potom na Medicinskom fakultetu, uhićena nakon proglašenja NDH i internirana u Lepoglavu. Uz njih su zatvorene *Anđela Durman*, Hrvatica i *Hela Hofman-Šilinger*, Židovka. Nakon prvih komunističkih akcija u srpnju 1941. u Zagrebu (npr. ubojstvo policijskog agenta Ljudevita Tiljka 4. srpnja te pobuna i proboj zatočenih komunista iz logora Kerestinec noću 13. na 14. srpnja) prebačene su u Gospić. Druga skupina žena uhićenih radi komunizma u danima iza 11. srpnja 1941., također je internirana od 17. do 28. srpnja 1941. u Gospiću (neke su prebačene u zajedničkom transportu s onima iz Lepoglave, a neke u nekom drugom

transportu).⁵⁹ To su bile: *Lucija Borjan r. Jurin* (r. 1903. u Puli), ekonomistica, Hrvatica, komunistkinja od 1927. u studentskom, a potom u sindikalnom pokretu, uhićena 14. srpnja; *Magda-Vjera* (Dragutina) *Bošković*, službenica, Židovka, politički aktivna kao studentica Ekonomske komercijalne više škole (EKVŠ), najprije kao član SKOJ-a od 1934., a zatim kao član KPJ od 1936. zbog čega je do početka rata bila više puta uhićivana, od ustaša uhićena 11. srpnja; *Dragica* (Petra) *Čika* (r. 1920. u Perjasici), krojačica, Srpkinja, isto politički aktivna, uhićena u srpnju; *Katica* (Stjepana) *Fergec* (r. 1915. u Gračenicu kod Popovače) kućna pomoćnica, Hrvatica, članica KPJ, uhićena već 9. lipnja 1941. radi posjedovanja komunističkih letaka; *Jozefina* (Marijana) *Grković r. Rebrina* (r. 1900. u Banja Luci), vlasnica knjižare, Hrvatica, koja je do početka rata 1941. bila uhićivana nekoliko puta “radi komunizma”, a od ustaša 15. srpnja; *Vera* (Franje) *Jelić* (r. 1912. u Bihaću), privatna činovnica, Hrvatica, članica KPH radi čega je bila uhićivana tri puta te je u zatvoru dočekala proglašenje NDH, a ustaške vlasti su je 25. svibnja 1941. premjestile u Žensku kaznionicu u Zagrebu; *Sofija* (Janka) *Jović* (r. 1921. u Srbu), studentica medicine, Srpkinja, članica SKOJ-a od 1938., uhićena 15. srpnja; *Štefica Koščak*, studentica medicine, Hrvatica, uhićena 15. srpnja “radi sumnje komunizma”; *Helena / Jelka* (Ivana) *Pachl* (r. 1917. u Osijeku), studentica filozofije, Hrvatica, uhićena 15. srpnja “radi sumnje komunizma”; *Terezija / Terka* (Franje) *Richtman r. Gojmerac* (r. 1901. u Zagrebu), privatna činovnica, Židovka, koja je od 1934. radila u Beču u tehničkom aparatu CK KPJ, radi čega je 1935. bila uhićena, do 1941. radi na prenošenju ilegalnog materijala KPJ, skrivanju ilegalaca i održavanju ilegalnih sastanaka, uhićena 16. srpnja; *Oktavija* (Andrije) *Šoški* (r. 1897. u Golubincima), kućanica, Hrvatica, uhićena u srpnju “radi sumnje komunizma”; *Anđela Šrajber*, studentica medicine, Hrvatica, članica SKOJ-a od 1938. zbog čega je bila uhićena u studenom 1940. i ponovno u NDH 15. srpnja; *Zora* (Antona) *Vučilovski* (r. 1921. u Zagrebu), studentica kemije, Hrvatica, članica SKOJ-a radi čega je 1940. bila privođena na policiju, a od ustaša

59 Anđela Šrajber – Hrvatini, *Aktivnost naprednih studenata na medicini, Revolucionarni omladinski pokret u Zagrebu 1941.-1945.*, knj. II., Zagreb, 1984., 211-214. Ona piše: “Nakon stvaranja NDH, u ljeti 1941., odnosno 15. srpnja poslije ubistva ustaškog agenta Ljudevita Tiljka i bijega naših drugova iz Kerestince, uhapsili su nas za odmazdu po spisku iz 1940. godine, to jest sve one koji su se zatekli u Zagrebu. Zadržali su nas kao taoce. Mi uhapšene studentice kraće smo vrijeme boravile na policiji, a zatim smo otpremljene u kaznionicu u Gospiću, pa u Jastrebarsko i konačno u koncentracioni logor Danica, kraj Koprivnice.” Od uhićenih studentica navodi: Zoru Vučilovsku, Jelku Pachl, Sofiju Jović, Melitu Pavetić i Šteficu Koščak, te nastavlja: “Prilikom slanja u logor, već na zagrebačkom kolodvoru uklopili smo se u transport koji je vozio drugove i drugarice iz Lepoglave, i od tada mi smo ušli u njihovu zajednicu. Među tim drugaricama bile su naše poznate revolucionarke Anka Butorac, Maca Gržetić, Ljubica Šagi, zatim Hela Šilinger, Anđela Durman, Herta Bujanj. Ukupno nas je bilo oko 30”. I Jelka Pachl u svom sjećanju navodi kako su ustaše 28. VII. 1941. od uhićenih prozvali nju, studenticu filozofije, i još šest studentica i to: S. Jović, st. medicine, M. Pavetić, st. filozofije, A. Šrajber, st. medicine, Z. Vučilovski, st. kemije i Š. Koščak, st. medicine, te još Katicu Fergec, Dragicu Čika i Luciju Borjan te su se na zagrebačkom kolodvoru našli s internicima iz Lepoglave: Ankom Butorac, Macom Gržetić, Verom Jelić, Ružom Markotić, Beškom Turković, Ljubicom Dobrinović-Šagi i drugima te su skupa stigli u kaznionicu u Gospiću. Vidi: Helena (Jelka) Pachl-Mandić, *Jedna logoraška odiseja, Revolucionarni omladinski pokret u Zagrebu 1941.-1945.*, knj. I., Zagreb, 1984., 355-365. No, nekoliko tih žena neće se s njima vratiti u logor “Danicu” jer su bile ubijene u logorima Jadovno kod Gospića i Matejini na otoku Pagu kao npr. Mila Hercog, Mira Sachs i Glinka Korporić, ili su uspjele izaći iz logora u Jastrebarskom npr. Melita Pavetić.

uhićena 15. srpnja 1941. Kao što se vidi, uz nekoliko poznatih članica KPH, većinom se radilo o studenticama, članicama SKOJ-a. Sve one su od 16. do 28. srpnja 1941. u nekom od transporta bile internirane u Gospić. Neke su potom bile upućene u okolne logore. Pred talijanskom reokupacijom tih područja 22. kolovoza 1941. ustaše ih prebacuju najprije u logor Jastrebarsko, a potom 13. - 15. rujna 1941. u logor "Danicu". Tu su bile smještene u ženski dio logora i to uglavnom u prostoriju političkih zatočenica tj. članica KPH i SKOJ-a i njihovih suradnica i simpatizerki. Predvođene posebno Ankom Butorac, Macom Gržetić i Verom Jelić one tu postaju organizatori političkog rada među članicama KPH i njihovim suradnicama, ali i svih drugih raznovrsnih aktivnosti u tom dijelu logora. Posebno je značajno bilo uspostavljanje veza sa članovima i rukovodstvima KPH u logoru i izvan njega (u Koprivnici, Bjelovaru i Zagrebu). Te veze su uglavnom održavale žene. Zahvaljujući njima u logor su stizale vijesti izvana te pomoć u hrani i novcu, ali i intervencije gdje je to bilo moguće. Neke od logorašica su iz "Danice" bile puštene u studenom i prosincu 1941. kao npr. Anđela Šrajber, Anđela Durman, Hela Hofman, Štefica Koščak, Oktavija Šoški i Zora Vučilovski. Uglavnom se uključuju u NOP. Tako Anđela Šrajber od početka 1942. ilegalno radi među članovima SKOJ-a na Medicinskom fakultetu te zagrebačkim srednjim školama i postaje kandidat KPH, a pred opasnošću uhićenja 16. svibnja 1943. odlazi u partizane gdje je u bolnici na Papuku, kao član KPH dočekala kraj rata. Zora Vučilovski, koja se također početkom 1942. uključila u ilegalni rad, bila je otkrivena i uhićena 16. siječnja 1943., osuđena na jednu godinu i upućena u logor Staru Gradišku (tamo joj je osuda produžena za još godinu dana). Druge logorašice "Danice" su sredinom prosinca 1941. bile upućene u Zagreb, a potom u logor Jasenovac kao npr. Lucija Borjan, Dragica Čika, Katica Fergec, Jozefina Grković, Sofija Jović, Helena Pacht, Terka Richtmann Gojmerac, Ljubica Šagi, Vera Jelić i Elza Pelcl.⁶⁰ One su već početkom 1942. premještene u logor Staru Gradišku. Preko veza organiziran je i uspješno izveden bijeg iz logora "Danice" Anke Butorac i Mace Gržetić 26. prosinca 1941. One su iz Zagreba 21. siječnja 1942. krenule u partizane i kod sela Veliko Krčevo upale u ustašku zasjedu. Maca se uspjela priključiti partizanima, ali je Anka bila ranjena, odvedena u Kostajnicu i tamo umrla (1949. je proglašena narodnim herojem). Maca je došla do visoke dužnosti predsjednice Antifašističkog fronta žena Hrvatske 1944.-1945. godine. Preostale žene iz ove grupe, Magda Bošković i Cila Albahari, bile su prebačene u logor Jasenovac i potom u logor Stara Gradiška. One su 20. veljače 1942. prebačene u Židovski logor Đakovo odakle je Magda u svibnju 1942. vraćena u logor Jasenovac i tamo ubijena, dok je Cila pobjegla iz logora i otišla u partizane, gdje je kao liječnica dočekala kraj rata. Neke od navedenih logorašica stradale su u Staroj Gradišci (primjerice Vera Jelić, koja se razboljela u ožujku 1942., odvedena je u ustašku "bolnicu" i tamo ubijena te Jozefina Grković koja je umrla 14. travnja 1942. od tifusa).

60 HDA, Fond: SDS RSUP SRH, dok. br. VI-1/791-93. (st. sig.).

U prosincu 1942. iz logora su izašle Sofija Jović, Helena Pachtl i Ljubica Šagi. Po izlasku sve su se uključile u NOP (Sofija Jović je postala sekretar Okružnog komiteta SKOJ-a i član Biroa Okružnog komiteta KPH Bjelovar). Zahvaljujući vezama s rukovodstvom KPH sve ostale žene iz Zagreba u Staroj Gradišci su uspješno zamijenjene za njemačke i ustaško-domobranske časnike i dužnosnike. Tako su potkraj 1943. zamijenjene Dragica Čika, Katica Fergec, Elza Pelcl i Terka Richtman, a 1945. zamijenjena je i Zora Vučilovski. I one se po izlasku uključuju u NOP. Tako je Katica Fergec bila komesar partizanske čete, a Elza Pelcl bolničarka i aktivistica AFŽ-a te tajnica Crvenog križa u hrvatskom zbjegu u Egiptu.

Život žena u logoru “Danica”

Na osnovi više od stotinu sačuvanih izvjava preživjelih logoraša i nekoliko izvjava preživjelih logorašica “Danice” može se konstatirati da je život u tom logoru bio vrlo težak.⁶¹ Odmah po dolasku, većina je prispjelih skupina morala proći kroz “špalir” ustaških logorskih stražara, koji su ih dočekivali ne samo s porugama i psovkaama već najčešće i udarcima šaka, kundaka pa i drugih predmeta. Zatim su bili raspoređeni i gusto natrpani po tvorničkim zgradama i barakama ili u velikoj tvorničkoj hali. Nakon ulaska u logorske nastambe, logoraše i logorašice su odmah ili nakon nekoliko dana opljačkali pojedinci iz ustaške logorske straže, ali i oni iz uprave logora. Isto tako sustavno su pregledavani i pljačkani paketi, novac i stvari, koje je rodbina dostavljala logorašima i logorašicama. Logoraši su ležali na zemlji ili betonskom podu, ako nisu uspjeli kupnjom nabaviti malo slame. Bili su u načelu odvojeni prema spolu tj. posebno žene (s djecom), a posebno muškarci. Postojala je i podjela prema vjeri (posebno katolici, pravoslavni i Židovi), ali ona se nije strogo provodila. Kod masovnog uhićenja i interniranja Židova i Roma, svi su ostajali zajedno (muškarci, žene i djeca), jer su nakon kratkog zadržavanja bili upućivani u druge logore. Inače su žene bile u posebnoj kući s tri prostorije. U načelu su u jednoj prostoriji bile komunistkinje, u drugoj ostale “nepoćudne”, a u trećoj “kriminalke”.

Svi su logoraši bili su izloženi zlostavljanju i samovolji pojedinaca i skupina logorskih ustaških stražara. Posebno su se “posjete” logorskih stražara obavljale noću, kada su bila i najgora mučenja. Nekoliko je logoraša podleglo tim zlostavljanjima, a zabilježeno je i nekoliko pojedinačnih ubojstava logoraša (muškaraca) na očigled

61 Većina ovih izvjava preživjelih žena logorašica i pojedinih logoraša (koji u izjavama govore i o ženama) nalazi se u HDA, u fondu Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske i fondu bivšeg SUBNOR-a Hrvatske. Ostale se nalaze u povijesnim arhivima u Bjelovaru, Karlovcu, Sisku, Gradskom muzeju u Koprivnici, te u arhivima Srbije u Beogradu i BiH u Sarajevu, kao i kod pojedinih organizacija i pojedinaca. Nekoliko sjećanja žena logorašica “Danice” objavljeno kao npr.: Dana Miličević, *U predvorju smrti, Otpor u žicama*, Sjećanja zatočenika, knj. 2., Beograd, 1969., str. 696.-702.; Maca Gržetić, *Bijeg iz “Danice”*, isto, str. 707.-713. i Helena /Jelka/ Pachtl-Mandić, *Jedna logoraška odiseja, Revolucionarni omladinski pokret u Zagrebu 1941.-1945.*, knj. I., Zagreb, 1984., str. 355.-365. No, veći dio njihovih izvjava odnosi se na prikaz boravka u drugim logorima u kojima su bile zatočene prije ili poslije logora “Danica”.

ostalih (spominju se tri slučaja). Oni su zakopavani u zahodske jame i u obližnjoj šumi. Pojedini stražari i članovi logorske uprave posebno su se izživljavali nad intelektualcima bez obzira na njihovu vjersku, odnosno nacionalnu pripadnost, kao i nad logorašima iz Koprivnice i okolice. Za tu svrhu bila je određena i jedna baraka u sredini logora, koju su preživjeli logoraši nazvali "baraka smrti" ili "kuća užasa" gdje su ustaše dovodili pojedince ili manje skupine izabranih logoraša "koje su smatrali tobože najtežim prestupnicima", nad kojima su onda vršili najteža zlostavljanja.⁶² Prema nekim iskazima, prigodom posjeta ustaških dužnosnika Mije Bzika i Mije Babića Koprivnici i logoru "Danici", strijeljana je jedna skupina od, navodno, oko sto logoraša (zapovjednik logora je još bio M. Nemeč).⁶³ Ako su ti podaci točni, to se je moglo odnositi na koprivničke Rome, koje su iz logora "Danica", gdje su bili zatočeni, odvodili u nepoznatom smjeru i likvidirali, tako da se ni do danas za mnoge ne zna mjesto njihova stradanja (zna se samo za dvije glavne skupine, koje su uglavnom prebačene u logor Jasenovac i tamo stradale).⁶⁴

Iako su i žene bile izložene gotovo svim onim šikaniranjima ustaških stražara i uprave logora kao i muškarci, ipak one u svojim iskazima uglavnom ne govore o postupcima ustaša prema njima. Međutim, pojedini dokumenti (o njihovim saslušanjima, o upućivanjima u bolnicu zbog ozljeda i iskazi pojedinih preživjelih logoraša) ukazuju na ustaške postupke prema njima, ali i na razloge šutnje. Primjerice, logoraš "Danice" dr. Ante Šumatović 27. listopada 1942. iskazuje: "Kad su kasnije u logor dolazile žene, tužile su se u jutro i plakale, da su ih ustaše po noći silovali".⁶⁵ Zbog blizine grada Koprivnice i svakodnevnog odlaska na rad iz "Danice" u grad i okolna sela, događaji u logoru i ustaški postupci prema logorašima i logorašicama nisu mogli ostati tajna. Ubrzo su se pročuli i negativno su djelovali na okolno hrvatsko pučanstvo, pa je vodstvo u logoru počelo više paziti. Ubijanja u ovom logoru i okolici su smanjena, a postupci prema logorašicama postali su nešto obazriviji ili prikriveni šutnjom. O zgražanju koprivničkih Hrvata i osuđivanju postupaka ustaša u logoru te uopće postojanja logora, moralo je voditi računa i ustaško vodstvo u Zagrebu, tako da je i to dovelo do raspuštanja logora. Očito je kako su zatim ustaški dužnosnici, oni koji su osnovali logor "Danica" i upravljali njime, odlučili da se likvidacija logoraša obavlja na drugim mjestima i u logorima koji su ubrzo osnovani i kamo su počeli upućivati logoraši "Danice".

62 HDA, Fond: ZKRZ AK, kut. 689. Izvješće Gradske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača u Koprivnici iz svibnja 1945. upućen Okružnoj komisiji u Bjelovar o osnutku i djelovanju koncentracijskog logora "Danica".

63 Okružni sud Bjelovar, dosje Martina Nemeča, zapisnik o saslušanju kod UDB-e u Koprivnici 4. kolovoza 1946. Martina Kokora, iz Koprivnice, bivšeg blagajnika u logoru "Danica" 1941.-1942. godine. No, ova tvrdnja nije se mogla potvrditi ni dokumentima ni na terenu otkrivanjem grobnice strijeljanih. Ako se to i dogodilo onda bi se to strijeljanje moglo odnositi na ubijene Rome s koprivničkog područja.

64 Ante Dobrila Pepo, *Prilozi za povijest NOB-e koprivničkog kraja od 1941. do 1944. godine*, Koprivnica, 1983., 25.

65 DA Bjelovar, OK IV. A. Zapisnički iskaz dr. Ante Šumanovića od 27. X. 1942. sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu.

U logoru "Danica" bila je organizirana *zdravstvena služba*, koja je, bez obzira na sve teškoće, umnogome pomogla logorašima i logorašicama pa nije bilo većih bolesti i zaraza, s obzirom na toliki broj ljudi na malome prostoru i teške okolnosti logorskog života. Sreća je što je donekle ostao upotrebljiv tvornički vodovod, jer bi, s obzirom na prilike u logoru, izbile teže zarazne bolesti. Za službenog logorskog liječnika postavljen je dr. Martin Široki, gradski fizik iz Koprivnice. No, kako je on rijetko dolazio u logor "Danicu", logoraši su bili prepušteni svojim liječnicima također logorašima. Tako je logorskim liječnikom imenovan dr. Fran Praunspenger, Hrvat, logoraš, a u logoru su određene i dvije sobe za bolesnike. Međutim, prema poslijeratnom iskazu dr. Praunspengera malo se što moglo učiniti kako bi se pomoglo bolesnim i ozlijeđenim logorašima i logorašicama, jer je lijekova i zavoja bilo vrlo malo, a uz to je ustaška logorska uprava vršila stalan nadzor nad logorašima i logorašicama upućivanima na liječenje iz straha da će to neki iskoristiti za bijeg. Kada su se neki logoraši i logorašice (primjerice, Anka Butorac) upućeni u bolnicu, uprava logora je znala telefonski zapovjediti upravi koprivničke bolnice da se svi bolesnici, bez obzira na njihovo zdravstveno stanje, odmah vrate natrag u logor "Danicu".⁶⁶ Kada je kod židovskih omladinaca (među kojima je bilo i nekoliko Židovki), neposredno nakon dolaska u logor "Danicu" zaprijetila epidemija tifusa, odobrenjem ustaških vlasti iz Zagreba poslan je u "Danicu" dr. Miroslav Schlesinger (Židov) da to spriječi. U tome se i uspjelo, te su vlasti NDH to isticale kao pozitivan primjer sprječavanja zaraznih bolesti u njezinim logorima.⁶⁷ Svi Židovi su potom bili poslani u Gospić. On se ubrzo vratio u Zagreb odakle je kao liječnik u kolovozu 1941. premješten u Bosnu. Liječničku službu u logoru "Danica" vršio je potom logoraš dr. Remigij Bubanj, Židov, liječnik iz Krapine. Među logorašima Srbima je, po odobrenju uprave logora "Danica", liječničku službu vršio dr. Milutin Kosanović, i sam logoraš.⁶⁸ U logoru "Danica" poduzete su i neke preventivne mjere higijene, neke na poticaj liječnika, kao što su redovita umivanja, pranja, šišanja logoraša i logorašica i slično. Za vršenje nužde zatočenici su kopali grabe. No, kako su one bile nepokrivene širio se smrad po cijelome logoru i okolišu. Žene su služile za čišćenje logora, za pranje rublja i za kuhanje.

Jedna od vrlo bitnih komponenata u logoru "Danica" bilo je pitanje prehrane. Tijekom postojanja logora *prehrambene prilike* su se mijenjale i postupno pogoršavale. Hrana je prema iskazima preživjelih logoraša i logorašica u početku bila snošljiva. Osim toga, postojala je mogućnost dobivanja paketa ili da netko od rodbine donese hranu u logor, a nešto se moglo kupiti i od seljaka iz okolice. No, ubrzo su se stvari

66 HDA, Fond: ZKRZ GUZ br. 2454/46., kut. 90. Zapisnik dr. Frana Praunspengera od 9. VIII. 1945. Gradskoj komisiji Križevci; Fond: UPK, dok. br. 740. U tome dokumentu Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu mole 11. svibnja 1941. Gradsku bolnicu u Koprivnici "da sve od primljenih na liječenje u bolnicu interniraca upute natrag u logor Danicu"

67 Dopis Ministarstva zdravstva RAVSIGUR-u NDH od 18. V. 1942. u svezi pojave tifusa u židovskom logoru Đakovo navodi se i slijedeće: "Primjer uspješno provedenih zdravstvenih mjera u logoru "Danica" kod Koprivnice u lipnju 1941. pokazuje da se usklađenim radom zdravstvenih oblasti sa drugim odgovornim čimbenicima dade posvema otkloniti opasnost širenja priljepčivih bolesti". Faksimil dokumenta vidi u knjizi M. Švob, *n. dj.*, knj. I, str. 420.

68 HDA, Fond: NDH, dok. inv. br. 27.815. i 28.657.

promijenile. Hranu su počeli pljačkati ustaški stražari i uprava logora. Uslijedile su povremene zabrane primanja paketa i dostava hrane osobno, a onoj hrani koja se dobivala u logoru smanjena je kvaliteta i količina. Tako su logoraši uglavnom dobivali hranu jedanput na dan. Bila je to juha od krumpira, graha ili nešto slično te komadić kruha, pa su logoraši sve više gladovali u pravom smislu riječi. Ipak su pojedinci i skupine organizirano, posebice komunisti, tražili i pronalazili načina da prehranu koliko je to moguće i u takvim uvjetima poboljšaju.⁶⁹

Osim nekolicine pokušaja u početku, u samom logoru "Danica" nije postojao nikakav *radni program*, niti se vršio kakav organizirani rad. U početku su na rad u okolicu i u Koprivnicu odlazile pojedine skupine logoraša muškaraca pod logorskom stražom. Većinom su to bili radovi na uklanjanju obrambenih crta u poljima (npr. protutenkovskih rovova) koje je iskopala vojska Kraljevine Jugoslavije. Ubrzo se nastavilo raditi samo kod onih seljaka koji su to bili spremni platiti, a ne kod svih koji su na svojim poljima imali rovove, što je izazivalo negodovanje. Čini se da je svrha radova bila više "neka demonstracija i zaplašivanje pučanstva", nego stvarni rad, kako su tvrdili neki od preživjelih logoraša, koji su sudjelovali na tim radovima. Budući da je reakcija okolnog hrvatskog pučanstva na kraju bila negativna, a osim toga, nekolicini je logoraša uspelo pobjeći s radova, ubrzo je odlazak na rad izvan logora obustavljen. U logoru su komunisti samoinicijativno pokušali organizirati neke poslove i radionice (primjerice stolarsku) kako bi popravili barake i zgrade u kojima su bili smješteni, posebice tijekom zime, što im je uprava logora povremeno i dopuštala. Žene su se brinule za održavanje čistoće kako u svojim prostorijama tako i u krugu logora te u logorskoj upravnoj zgradi.

Što se pak tiče *političkog života* i rada u logoru "Danica" tijekom njegova postojanja može se konstatirati da je, prema dostupnim podacima, bilo pokušaja njegova organiziranja kod članova i pristaša HSS-a te četnika, a jedino su ga organizirali i uspješno provodili logoraši komunisti – kako muškarci tako i žene. To se u neku ruku moglo i očekivati kad se zna da su u logoru "Danica" bili zatočeni neki članovi CK KPH (među kojima i Anka Butorac), zatim članovi okružnih, kotarskih te mjesnih rukovodstava KPH, te više članova KPH i SKOJ-a i njihovih simpatizera, koji su imali iskustva u organiziranju ilegalnog rada. O tome radu sačuvano je više pojedinačnih dokumenata i izjava te dva izvješća. To je izvješće CK KPH i OK KPH Bjelovar iz 1943. od dr. Franka Wintera, odvjetnika iz Bjelovara, inače člana Okružnog komiteta KPH Bjelovar, koje je bio pušten iz "Danice" 11. kolovoza 1941., potom je otišao u Crikvenicu i od tamo u partizane.⁷⁰ Nekoliko dana nakon

⁶⁹ HDA, Fond: Komunistička partija (dalje KP)-100/4733. Prema tom izvoru komunisti su u logoru "Danica" već u svibnju 1941. osnovali posebno "zajedničko kolektivno gospodarstvo" u kojem je u kolovozu 1941. bilo 108 ljudi (broj se mijenjao) "za koje se je zajednički kuhalo kada i ukoliko je bilo moguće", dok se hrana dobivala izvana preko postojećih partijskih veza.

⁷⁰ HDA, Fond: KP-100/4733. Dr. F. Winter uhićen je 21. travnja 1941. u Bjelovaru od ustaša i pod pratnjom je sa skupinom Bjelovarčana preko Zagreba, nakon nekoliko dana stigao u logor "Danicu". U izvješću navodi kako se ubrzo u svibnju 1941. u logoru "Danica" našlo oko 50 članova KP, koji su osnovali svoj logorski odbor koji je rukovodio cjelokupnim političkim radom. Tako je bilo osnovano nekoliko manjih skupina s kojima je Winter, s Jovicom Markovićem, članom MK KPH Zagreb, teoretski radio, dok su drugi

njegovog odlaska, u logor "Danicu" su stigli novi članovi i suradnici među kojima i Dubrovčanin Ivo Bodlović sa skupinom iz Sarajeva (13. kolovoza 1941.), a potom u rujnu 1941. stižu skupine muškaraca i žena iz logora Jastrebarsko i Zagreba, njih oko 120.⁷¹ Među njima bilo je više komunista na čelu s Mirkom Bukovcem i Marijanom Krajačićem te Ankom Butorac, članovima CK KPH, pa je politički rad u logoru intenziviran, a u njega su se uz muškarce uključile i žene. I tada se razmišljalo o bijegu iz logora. No, pokušaj bijega Bukovca i Krajačića 25. studenoga 1941. nije uspio, uhvaćeni su i zlostavljani. Iako je režim u logoru potom bio znatno pooštren ipak je politički rad nastavljen sve dok i posljednja skupina komunista u travnju 1942. nije napustila logor "Danicu" i bila upućena preko Zagreba u logor Jasenovac i Staru Gradišku.⁷² Taj rad je bio posebno intenziviran u ženskom dijelu logora "Danica" pod vodstvom Anke Butorac. Prema njenom izvješću CK KPH krajem prosinca 1941., ona je u dogovoru s muškim članovima CK KPH bila prebačena u koprivničku bolnicu gdje je preko Ružice Turković uspostavila vezu s organizacijom KPH. Tu su dogovarale bijeg (prema odluci CK KPH) najprije Mirka Bukovca, Marijana Krajačića, Stjepana Kavurića i Anke Butorac, a nakon njih i što više ostalih logoraša koje su trebali da "oslobode Bjelovarski partizani". No, kad bijeg nije uspio, počelo se raditi na tome da pobjegnu samo žene.⁷³ Prema A. Butorac, život i rad u logoru "Danici" bio je "uglavnom zadovoljavajući". Mogli su se dobivati paketi, a bile su dopuštene i posjete preko Pokrajinskog odbora Narodne pomoći Hrvatske iz Zagreba, pa je preko nekompromitiranih članova obitelji slana pomoć i održavane su dosta intenzivne veze. Istodobno su održavane veze s članovima KP i suradnicima te članovima Narodne pomoći iz Bjelovara te s područja kotara i grada Koprivnice. Potrebno je istaknuti da su žene od osnivanja logora "Danica" nalazile načina da pribave potrebne propusnice kako bi posjetile svoje najbliže u logoru. Prema ustaškim podacima, riječ je o gotovo tristo žena. Dio nekompromitiranih žena koristili su i

članovi KP u logoru radili "sa ostalim logorašima i sa širim krugom simpatizera". Tako je – nastavlja Winter – bilo "osnovano zajedničko kolektivno gospodarstvo za 108 ljudi za koje se je zajednički kuhalo kada i ukoliko je bilo moguće". Istodobno je odbor uspostavio vezu s partijskim rukovodstvima izvan logora (u Bjelovaru i Zagrebu) i u dogovoru s njima radio na organiziranju bijega pojedinaca i skupina istaknutijih komunista iz logora "Danice". No, prije nego što se prišlo ostvarenju toga plana Winter je 11. kolovoza 1941. sa skupinom od 50-ak članova HSS-a pušten iz logora "Danica", a u povodu pristupanju skupine rukovodilaca HSS-a na čelu s Jankom Tortićem ustaškom pokretu. O tome opširnije vidi: Fikreta Jelić-Butić, *Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb, 1983, str. 52.-65.

71 Ivo Bodlović, Orpor, *Četrdeset godina. Zbornik sjećanja jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta 1941.-1945.*, knj. VII., Beograd, 1961., 717.-720. Bodlović o tome navodi: "U to vrijeme u 'Danici' je bilo mnogo komunista iz Varaždina, Bjelovara, Zagreba i drugih mjesta. Postojao je i posebni odjel za žene, među kojima su se tada nalazile i drugarice Maca Gržetić, Anka Butorac, Anka Radić i druge. Logorski partijski aktiv imao je dobru vezu sa zagrebačkom partijskom organizacijom, pa su tim putem primali pomoć u hrani i bili stalno obavješćavani o vanjskoj situaciji".(717).

72 Vidi: Vladimir Boban, Aktivnost u logorima, *Četrdeset godina*, 453.-455. (koji je bio logoraš u "Danici") i I. Bodlović, n. dj., str. 717.-720. te Mirko Peršen, *Ustaški logori*, Zagreb, 1990., 73.-75.

73 HDA, Fond: KP-6/68. Vidi: *Građa za povijest NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941.-1945.*, knjiga I. (ožujak-prosinac 1941.), Zagreb, 1981., dok. 240., str. 419.-424. Anka je ukazala i na neke nedostatke i propuste u organizacijsko-političkom radu kako u logoru tako i izvan njega. Uz napomenu da će o drugim članicama KPH i simpatizerkama u logoru "Danica" reći Katica Fergec, Vera Jelić i Sofija Jović. Kraću biografiju A. Butorac vidi: F. Horvatić, n. dj., str. 53.-54.

članovi KPH za prenošenje hrane i poruka u logor Danicu. U logoru su komunistkinje organizirale političko-kulturni rad te ekonomsku zajednicu u ženskom dijelu logora i tu su proučavale partijsku literaturu te promidžbeno djelovale i na ostale logorašice posebice međusobnim dijeljenjem hrane i zajedničkim kuhanjem.⁷⁴

Iz dokumenata Pokrajinskog odbora Narodne pomoći za Hrvatsku, koju su organizirali i njome rukovodili komunisti, vide se i izdaci koji su u hrani, novcu i drugim materijalima dostavljani preko veza u logor "Danicu", a koju su većinom održavale žene. Tako je primjerice u kolovozu 1941. za logor "Danicu" (odnosno "logor Drnje", kako se tada navodi u dokumentima), izdano pomoći u iznosu od 22.617,50 kuna, u rujnu 25.749,00 kuna, u listopadu 26.661,00 kuna, dok se za ostale mjesece i 1942. ne iskazuje za svaki logor posebno već zajednički za sve logore kojima je Pokrajinski odbor Narodne pomoći za Hrvatsku dostavljao tu pomoć. Iz popisa se vidi da je pomoć bila najčešće u hrani i novcu. Tu je i nekoliko popisa logoraša u "Danici" iz početka 1942. godine, uglavnom članova KPH i suradnika, kao i onih, uglavnom komunista, koji su u to vrijeme upućeni iz logora "Danice" preko Zagreba u logor Jasenovac, te onih koji su bili pušteni na slobodu.⁷⁵

U međuvremenu je ustaška policija provodila provjeru logoraša i logorašica "Danice" i tako da su pojedine skupine bile odvođene u Zagreb (uglavnom Zagrepčani) na ispitivanje pa nakon nekoliko dana vraćane u logor. Primjerice, skupina od 136 logoraša dovedena je u Zagreb na Redarstveno ravnateljstvo 23. i 25. listopada 1941. Ovdje su slikani i uzeti su im osnovni podaci. Među njima je bilo i jedanaest žena i to: Lucija Borjan, Dragica Čika, Katica Fergec, Marija Gržetić-Kovačić, Sofija Jović, Ruža Markotić, Helena Pahl, Ljubica Šagi, Anđela Šrajber, Herdvinga Tudiover i Zora Vučilovski.⁷⁶ Nakon toga su neke bile upućene u Jasenovac, a neke su bile puštene iz "Danice" (primjerice, Anđela Šrajber 9. studenog 1941. i Zora Vučilovski 20. prosinca 1941.). Ravnateljstvo ustaškog redarstva izdalo je 15. prosinca 1941. nalog Zapovjedništvu zatočeničkog logora "Danica" da "preprate u Jasenovac dana 17. XII. 1941" sedamdeset zatočenika, među kojima je bilo i 11 žena: Lucija Borjan, Dragica Čika, Katica Fergec, Josefina Grković, Sofija Jović, Helena Pahl, Terka Richtmann Gojmerac, Ljubica Šagi, Marija Ecker, Vera Jelić i Elza Pelc.⁷⁷ Puštanje A. Šrajber iskorišteno je za povezivanje s Mjesnim komitetom KPH Zagreb, što je omogućilo uspješan bijeg A. Butorac i M. Gržetić.⁷⁸ U pripremi bijega sudjelovale su logoraši-

⁷⁴ Helena (Jelka) Pahl-Mandić, *Jedna logoraška odiseja*, 360.

⁷⁵ HDA, Fond: Rukopisna ostavština Dragutina Sailija, kutija 1. Dio navedenih dokumenata, i onih s izdaciima za logor Drnje, objavljen je u: *Gradi za povijest NOB-e u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941.-1945.*, knj. I (1941.) i knj. II (1942., I-VI mjesec), pripremio Zdravko Dizdar, Zagreb, 1981. i 1982. (dalje Grada SZH).

⁷⁶ Podaci su kod žena navedeni i u njihovim već navedenim policijskim kartonima.

⁷⁷ HDA, Fond: SDS RSUP SRH, dok. br. VI-1/791-93. (st. sig.).

⁷⁸ Maca Gržetić, *Bijeg iz "Danice", Otpor u žicama – sećanja zatočenika*, knjiga druga, Beograd, 1969., 707. - 713. Maca o tome piše: "Život u 'Danici' bio je mnogo teži nego u Jastrebarskom. Zato smo stalno razmišljale o mogućnostima bijega iz logora. Uspjele smo se povezati s bjelovarskom partijskom organizacijom, a preko Ružice Turković i još nekih članova njene porodice i s drugovima u Zagrebu. Odmah smo počele s pripremama za bijeg. Bilo je predviđeno da Anka Parović, koja se nalazila u bolnici, organizira bijeg

ce Danica Miličević i Sofija Bakarić, a od logoraša Rudi Rozniček. Sutradan kad su ustaše saznale za njihov bijeg “nastalo je pravo mučenje zatvorenika”. Posebno je mučen Rudi, a Sofija i Danica su 5. siječnja 1942. bile prebačene u logor Jasenovac i zatvorene u samicu.⁷⁹ Da je to bio veliki udarac za ustaško vodstvo pokazuje i podatak da je u logor “Danicu” odmah drugi dan “dojurio” iz Zagreba Eugen Kvaternik Dido, ravnatelj RAVSIGUR-a i UNS-a. Bodlović bilježi: “Izbezumljeno se derao na logorsku posadu: ‘Vi niste nikakva vojska ni ustaše, vi ste kukavice kad vam žene mogu pobjeći, vi ne znate tko su one bile ...’.”⁸⁰ Straža je odmah pojačana, a Zapovjedništvo logora “Danica” je 29. prosinca 1941. zatražilo od RAVSIGUR-a da se izda tjeratica za Marijom Gržetić i Ankom Parović (Butorac) “radi bjegstva iz logora”, što je i učinjeno 19. siječnja 1942. Od početka 1942 financiranje i kontrolu logora je od MUP-a NDH preuzeo UNS na čelu s E. Kvaterikom Didom. Nakon istrage nekoliko je skupina političkih zatočenika (prvenstveno komunista) prebačeno do travnja 1941. u logore Jasenovac i Staru Gradišku. Među njima su bile i preostale zatočenice (Ružica Markotić, Danica Miličević, Sofija Bakarić i dr.).⁸¹ Jedna od tih skupina bila je i ona od 5. veljače 1942. u kojoj je bilo 42 Hrvata (od toga 4 žene) i 4 Srba.⁸²

Raspuštanje logora “Danica”

Neposredno nakon dolaska prvih logoraša u logor “Danicu” počela su, prema zapovjedima MUP-a, RAVSIGUR-a i Ustaškog redarstva NDH, upućivanja pojedinaca ili manjih skupina iz “Danice” u Zagreb ili druga mjesta. Isto tako su pojedinci i cijele skupine otpušteni iz logora. Pojedini logoraši puštani su i na zahtjev Nijemaca.⁸³

iz bolnice, a ja iz samog logora. Drugovi izvana, u paketima s hranom, stavlajući cedulje obično u koju suhu smokvu, slali su nam obavijesti. Trebalo se s njima dogovoriti, utančiti način bijega, dan i čas kad će se on izvršiti. Zbog nekih teškoća nastalih u bolnici Anka se s drugovima dan prije planiranog bijega vratila iz bolnice u logor. Međutim, organizirati bijeg iz samog logora bilo je mnogo teže, jer su na nas neprekidno motrili ustaški konfidenti – bivše sluge starog kraljevskog režima. Osim toga naš krug kretanja bio je veoma ograničen. Smišljale smo kako da ga proširimo, da lakše izvidimo sve momente za bijeg. Nas nekoliko članova Partije bile smo u logoru nosioci reda i čistoće. Znale smo da od toga zavisi ne samo zdravlje već i vedrina duha. Događalo se da su neke naše starije drugarice počele malaksavati, popuštati, javljali su se već izvjesni ispadi. Da bi se sve to lakše prevazišlo, organizirale smo čišćenje, pranje, krpanje, a na večer smo održavale marksističke kružoke (Nikakve literature nismo imale, nego smo materijal obrađivale na osnovu sjećanja). Ona dalje navodi kako je uspjela pod izlikom čišćenja nužnika i opasnosti od tifusa razgovarati s jednim od ustaških stražara, seljaka iz okolice koji je kazao: “Koliko ima tu ljudi koji nisu ništa krivi. Nitko te ne pita jesi li kriv ili nisi kriv, tko je pametan nek samo bježi”, kazavši joj raspored smjenjivanja straža i druge važne podatke, nakon čega su odlučile da bježe iz logora, dogovorivši se s vezom iz Zagreba, te su pobjegle “na drugi dana Božića”, pošto su “ustaše, slaveći Božić, bile pijane i nisu toliko pazile na zatočenike”. Dalje u tekstu opisuje tijek bijega do Zagreba, skrivanje i 21. I. 1942. odlazak u partizane. (str. 711-712.).

79 Dana Miličević, *U predvorju smrti ...*, 699.

80 I. Bodlović, n. dj., 718. Bodlović je sa skupinom od oko 70 logoraša iz logora Danica stigao u logor St. Gradišku 16. III. 1942.

81 HDA, RO-D.S. – kut. 1. Popisi iz logora “Danica” logoraša koji se tamo još nalaze (npr. onaj iz siječnja 1942. u kojem su navedene R. Markotić, D. Miličević i S. Bakarić) i onih koji su potom upućivani u logor Jasenovac ili pušteni na slobodu.

82 VA VII, Beograd, Srbija, Arhiva NDH, kut. 317, reg. br. 6/1.

83 Tako su primjerice Nijemci iz Bjelovara došli 19. lipnja 1941. u logor “Danicu” i tražili da se pusti i preda im se logoraš dr. Milan Omčikus, odvjetnik i vođa SDS-a u Bjelovaru. Kako je on bio već upućen u Zagreb, Nijemci su na očigled svih logoraša razoružali se

Prema dokumentima, prvi je transport logoraša iz "Danice" upućen za Gospić i to 30. lipnja 1941. Logoraši u svojim iskazima iz 1942. navode da su u Gospić upućeni i transporti od 4., 9., 14., 18., 21. i 24. srpnja 1941. Transportirani su gotovo svi Srbi i Židovi (muškarci, žene i djeca) te manji broj Hrvata logoraša. Neki su prebačeni izravno u Gospić, a drugi uz kraće zadržavanje u Zagrebu (npr. Židovi). Prema iskazu Milana Vuksanovića, tada je uz njega kao Crnogorca, "ostalo u logoru u Koprivnici još osam Srba i oko 800 Hrvata".⁸⁴ Oni su bili uglavnom interniranih radi kaznenih prekršaja.⁸⁵ Među njima je bilo tek nekoliko žena.

Istodobno je RAVSIGUR NDH okružnicom područnim policijskim vlastima od 8. srpnja 1941. zapovjedio da se od tzv. nepoćudnih "pravoslavni i židova", koji se interniraju zbog interesa javne sigurnosti, ne šalje "nikoga više u koncentracioni logor 'Danica' u Koprivnici" nego da ih treba slati u Gospić.⁸⁶ Od toga se vremena u "Danici" u načelu prestaju internirati Srbi i Židovi, a zatvaraju se uglavnom Hrvati (zbog kriminala ili politički). Izuzetak je masovno uhićenje i interniranje svih koprivničkih Židova (muškaraca, žena i djece) koji su odmah poslani u Gospić, kao i nešto kasnije interniranje koprivničkih Roma (također muškaraca, žena i djece) koji su prebačeni uglavnom u Jasenovac. U logor "Danicu" nakon toga dolaze uglavnom Hrvati, većinom muškarci i žene. Primjerice, Redarstveno ravnateljstvo Zagreb uputilo je 29. srpnja 1941. u logor 110 poimenično urudžbiranih zatvorenika. Među njima je bila nekolicina članova i simpatizera KPH i SKOJ-a, ali bilo je i onih koju su upućeni na "prisilni rad" radi kriminala, uglavnom krađa (najčešće do šest mjeseci). Takve skupine uhićenika, isključivo Hrvata, dolaze u logor "Danicu" i iz drugih mjesta, primjerice Siska, o čemu izvještavaju i neke lokalne novine navodeći i imena zatočenih. Iz njih znamo da je među njima bila i po neka žena. Po zapovijedi RAVSIGUR-a i drugih organa ustaških vlasti pojedinci i manje skupine upućivane su u Zagreb, a neki su pušteni na slobodu.⁸⁷

Sredinom rujna 1941. iz logora Jastrebarsko u logor "Danicu" stigla je skupina – prema nekim izjavama njih oko 230 – uglavnom Hrvata, a i sedmorica Srba koji su "bili izjavili prelaz na rim. vjeru". U ovoj skupini nalazili su se i preostali logoraši-komunisti iz Lepoglave, koji su preživjeli logore Gospić i Jadovno, na čelu s Mirkom

ustaše u logoru i uzeli ih za taoce dok se Omčikus ne pronađe. Odmah je uz njihovu pratnju upućen administrator logora u Zagreb, gdje je Omčikus pronađen i zatim uz njemačku pratnju prebačen u Srbiju (gdje je i dočekao kraj rata), a ustašama u logoru "Danica" tada je vraćeno oružje. Mjesec dana zatim Nijemci su opet došli u logor "Danicu" i oduzeli ustašama oružje koje su oni prikupili na okolnom području, i tek na hitnu intervenciju ustaškog vodstva iz Zagreba, ostavili su oružje za 120 stražara i osoblje logora. HDA, Arhiva NDH, kut. 238., f. 2, dok. 5 i 29; Fond: UPK, dok. inv. br. 1018 i 1075. i VA VII, Beograd, Srbija, Arhiva NDH, kut. 238., fasc. 2., dok. 5. i 29.

⁸⁴ Iskaz je dan u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike srbijanske vlade Milana Nedića u Beogradu 22. siječnja 1943., a objavljen u knjizi: Vladimir Dedijer-Antun Miletić, *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941.-1944., Svedočanstva*, Beograd, 1989., 214.-216.; F. Horvatić, n. dj., 46.; Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac 1941.-1945., Dokumenta*, knj. III., Beograd, 1987., 149.-153.

⁸⁵ Tako npr. u to vrijeme *Hrvatski narod* (Zagreb, 8. VII. 1941.) izvještuje uz ostalo: "Za sada je predloženo uređeno kraj Drnje boravište za sve profesionalne zločince i oni će se baviti raznim poslovima tako da će na taj način biti postignuta dva čina ... Do sada je u Drnje poslat veći broj profesionalnih zločinaca". Uglavnom su to bili muškarci, a tek poneka žena za koje trenutno nedostaju podaci.

⁸⁶ A. Miletić, n. dj., 52.

⁸⁷ HDA, Urudžbeni zapisnik Redarstvene oblasti Zagreb 1941., red. br. 14.569 do 14.680; Fond: UPK, kut. 1. i 2.

Bukovcem i Marijanom Krajačićem te skupina od oko tridesetak žena komunistkinja, SKOJ-evki i simpatizerki na čelu s Ankom Butorac.⁸⁸ Policijske vlasti NDH su uglavnom od 22. do 27. listopada 1941. obavile daktiloskopiranje zatočenica (fotografiranje, uzimanje otiska prsta, potpisa i osobnih podataka) bilo u samom logoru, bilo na policiji u Zagrebu.⁸⁹ Do kraja iste godine puštene su na slobodu pojedine skupine logoraša i logorašica, primjerice ona iz Dubrovnika, zatim skupina Crnogoraca iz raznih mjesta NDH, te dio skupine iz Zagreba. Istodobno su pojedine skupine otpremane u druge logore, kao ona od 15. prosinca 1941., koja je upućena u Zagreb. Sastojala se od 46 muškaraca i žena članova KPH, SKOJ-a i njihovih suradnika te 24 Židova, većinom emigranata. U Zagrebu su “predani satniku Luburiću” radi “prepraćenja u zatočenički logor Jasenovac”. Iz Jasenovca su 9. siječnja 1942. prebačeni u logor Staru Gradišku, gdje su gotovo svi stradali u “čeliji smrti”. Židovi iz te skupine još su u Zagrebu odvedeni u Dotrščinu i strijeljani.⁹⁰ Iz logora “Danice” upućena je 15. prosinca 1941. skupina od sedam Židovki s troje djece u logor Loborgrad, u kojem je već bilo logorašica iz “Danice” i drugih ustaških logora. Sve su u srpnju 1942. upućene u Auschwitz gdje su sve, osim nekoliko izuzetaka, stradale. U “Danici” je krajem 1941. i početkom 1942. bila još i skupina od 29 Srba, među kojima i nekoliko žena. Tada je nekolicina puštena na slobodu dok su preostali prebačeni u Jasenovac, pa u Staru Gradišku, gdje su uglavnom stradali.⁹¹ U ožujku 1942. još je jedna skupina, među kojima i tri žene, prebačena u Jasenovac, a jedna puštena na slobodu. Tako se i broj logoraša “Danice” smanjio. Prema izjavi Ive Bodlovića, početkom 1942. je u logoru bilo oko 120 osoba. Iz dokumenata saznajemo da je među njima bilo još desetak žena. Do sredine ožujka taj se broj smanjio na oko 70, a i oni su 16. ožujka 1942. odvedeni u Staru Gradišku.⁹² Podaci se odnose na skupinu političkih zatvorenika, nakon čijeg odlaska je “Danica” ostala logor uglavnom za kriminalce.⁹³ Među njima je bila tek poneka žena, jer su one upućivane u Ženske kaznionice u Zagrebu i u Požegi.

Logor “Danica” je postojao do rujna 1942., kako to potvrđuju sačuvani dokumenti i kako je to utvrdila istraga i suđenje njezinu prvom zapovjedniku Martinu Neme-

88 HDA, Fond: ZKRZ CGK Zagreb, br. 616/293. Zapisnik Luje Tropana od 4. listopada 1945., kut. 782.; A. Miletić, n. dj., knj. I., str. 229-235.; M. Peršen, n. dj., str. 73-75.

89 To se vidi iz sačuvanih policijskih kartona, koje sam već naveo, a i iz dva sačuvana popisa daktiloskopiranih logoraša “Danice”. Tako su npr. daktiloskopirane 22. X. – Oktavija Šoški, Sofija Bakarić, Kata Kaiš, Antea i Katica Korčulanin, Ivanka Erceg, Maša, Pepa i Pepica Lemać, Danica Miličević, Marija i Ružica Pichler i Ivana Werner; 24. X. – Berta Baron; 25. X. – Vera Jelić i 27. X. – Marija Ecker.

90 HDA Fond: Policijski kartoni br. 514, 1381, 1557, 2351, 2630, 2631, 3187, 3223, 3620, 3623, 3625, 3987, 5534, 5622, 5849, 6129 i 6215; Fond: RO-DS, kut. 1.; Fond: SDS RSUP SRH, dok. br. I-102/412. i 413. (st. sig.), i Fond: ZKRZ GUZ, br. 5463/46., kut. 124.

91 HDA, A NDH, dok. inv. br. 28.661; V. Dedijer - A. Miletić, n. dj., 189.-192., 214.-216. i 572.-577.; A. Miletić, n. dj., knj. I., 229-235.; knj. II., 695.-705.; D. Miličević, n. dj., 699.-702.

92 HDA, Fond: RO-DS, kut. 1.; I. Bodlović, n. dj., str. 718.-720.

93 Odlazak skupine političkih zatvorenika logoraša “Danice”, uglavnom komunista, SKOJ-evaca i njihovih suradnika i simpatizera u logore Jasenovac i Staru Gradišku zabilježio je i Pokrajinski odbor Narodne pomoći za Hrvatsku u svom izvješću upućenom početkom svibnja 1942. CK KPH. U tom izvješću se navodi da “u Koprivnici log(or) više ne postoji, već su drugovi premješteni iz Kopr.(ivnice) u Jasenov(ac) i St.(aru) Grad.(išku) a neki su pušteni”. Grada SZH, knj. II, n. dj., 286.-287.

cu neposredno nakon završetka rata. Nije slučajno da su upravo komunisti i njihovi simpatizeri u to vrijeme otpremljeni iz logora "Danica" u druge logore. Naime, ustaše su saznale za vezu logoraša komunista s onima izvan logora i za eventualnu mogućnost napada Bjelovarske partizanske skupine sredinom listopada 1941. na logorsku stražu. Iako je to spriječeno, ipak je 25. studenoga 1941. izveden pokušaj bijega M. Bukovca i M. Krajačića, a samo dva dana zatim uspješan napad Bjelovarske partizanske skupine na općinu Novigrad Podravski.⁹⁴ Širim pothvatom oružanih postrojbi NDH potkraj travnja i početkom svibnja 1942. privremeno je (do jeseni) otklonjena opasnost od Kalničke partizanske čete te je do toga vremena i logor mogao nastaviti s radom. Logoraši komunisti i njihovi simpatizeri ipak su postupno prebačeni u druge logore.⁹⁵ Tako u logoru "Danica" ostaju kriminalci, ali i poneki suradnik ili suradnica partizanskog pokreta uhićeni na terenu u to vrijeme, koje se odmah slalo u Bjelovar ili Zagreb. U rujnu 1942. preostali su logoraši upućeni u Zagreb ili druge zatvore i logore, nekolicina je puštena, a logor "Danica" je konačno raspušten.⁹⁶

Briga rukovodstva KPJ/KPH za njegove članove, bivše logoraše "Danice", a u to vrijeme uglavnom u logoru Jasenovac i Stara Gradiška nije prestala. Pokrajinski odbor Narodne pomoći za Hrvatsku imao je svoje veze s njima u tim logorima i preko njih su stizala partijskim rukovodstvima izvješća o stanju u logorima i partijskom radu. Iskorištavana je svaka mogućnost razmjene zatočenih komunista za zarobljene njemačke i ustaško-domobranske časnike i dužnosnike. Sačuvano je nekoliko lista članova KP predviđenih za zamjenu. Primjerice, Povjerenstvo CK KPH iz Zagreba predložilo je 21. prosinca 1942. Centralnom komitetu KP Hrvatske da zamjene i slijedeće žene iz logora Stara Gradiška, a prijašnje logorašice "Danice": Katicu Fergec, Elzu Pelcl, Ljubicu Šagi, Luciju Borjan, Sofiju Bakarić, Danicu Milićević, Dragicu Čika, Terku Gojmerac i Ružu Markotić, među prvima.⁹⁷ Sve su zamijenjene i priključile se partizanima, izuzev Sofije Bakarić, koja je stradala u logoru.

Nakon raspuštanja logora "Danica" u rujnu 1942. u njegove prostore smještaju se vojne postrojbe NDH (kasnije su nakratko tu boravile i neke njemačke postrojbe), dok je neposredna okolica preuređena za mali aerodrom. Tijekom izvođenja radova na uređenju aerodroma pronađene su kosti nekih stradalnika logora "Danica", ali se u izvješćima ne navodi njihov broj.⁹⁸ Dok su se Koprivnica i prostor bivšeg logora

94 Građa SZH, knj. I, n. dj., dok. br. 209. i 219., str. 352.-353. i 370.-382.

95 Z. Dizdar, Pregled razvitka narodnooslobodilačkog pokreta u Podravini 1942. godine, *Podravski zbornik*, 1982., 30.-57.; I. Bodlović, n. dj., str. 718.

96 HDA, Fond: SDS RSUP SRH, dok. br. I-72/31-32. Iz njega se vidi da je ustaški logornik prof. Mijo Udbinac, posljednji zapovjednik logora "Danica" 23. XI. 1942. u dva paketa težine 49 kilograma poslao u Zagreb UNS-ovom uredu I "cielu pismohranu bivšeg zatočeničkog logora "Danica", čijim bi se pronalaskom riješile još mnoge stvari u svezi ovoga logora. Udbinaca su, nakon partizanskog zauzimanja Koprivnice u studenom 1943., partizanske vlasti uhitile, optužile za ratne zločine te je presudom VS KKP osuđen na smrt i 15. I. 1944. strijeljan.

97 HDA, Fond: KP-44/237 i KP-17/640.

98 HDA, Fond: ZKRZ AK, kut. 689. Izvješće Gradske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača Koprivnica, iz svibnja 1945. upućeno Okružnoj komisiji Bjelovar o osnutku i djelovanju "konc. logora "Danica".

“Danica” od 7. studenog 1943. do 4. veljače 1944. nalazili pod vlašću partizana, sudilo se nekolicini uhvaćenih bivših rukovodilaca i stražara logora “Danice”, koji su uglavnom osuđeni na smrt i strijeljani (već je spomenuto u bilješkama). Jedan broj bivših rukovodilaca i stražara logora poginuo je tijekom rata, nekolicina je izbjegla 1945. u inozemstvo, a onima koji su ostali u zemlji sudilo se nakon rata, među njima i Martinu Nemecu, prvom zapovjedniku logora “Danica”. Neki su bili osuđeni na vremenske kazne, a nekolicina, među kojima i M. Nemeč, osuđena je na smrt. Egzekucija je izvršena javno i to na prostoru bivšeg logora “Danica”. Treba reći da je prostor logora “Danica” neposredno nakon rata 1945. privremeno služio kao jedna od postaja križnog puta i tranzitni logor zarobljenih pripadnika oružanih postrojbi NDH nakon njihove predaje kraj Bleiburga. Neki od njih su tu izgubili život, što je otežalo i onemogućavalo poslijeratna iskanjanja i identifikaciju žrtava.⁹⁹

Zaključak

Logor “Danica”, kraj Koprivnice bio je prvi ustaški logor u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) i postojao je od 15. travnja 1941. do 1. rujna 1942. godine. U njemu su pored muškaraca od lipnja 1941. bile zatočene i žene. Od oko 5.600 zatočenika za koje se pretpostavlja da su prošli kroz taj logor do sada poimenično postoje podatci za 3.283 logoraša, od kojih su 378 bile žene.

Žene su bile smještene u zasebnom ženskom dijelu logora “Danica”, a u logor su dospijevale prema rasnom, političkom i kriminalnom kriteriju. Prema *rasnom kriteriju* u logoru je bilo 280 Židovki i 42 Romkinje (poznate poimence), uglavnom s koprivničkog i đurđevačkog područja. Rat je preživjelo samo 13 Židovki i niti jedna Romkinja. Za oko 500 Romkinja logoraša “Danice” nedostaju ostali podaci.

Prema *političkom kriteriju* u logoru “Danica” nalazila se skupina od četrdesetak članica Komunističke partije Jugoslavije/Komunističke partije Hrvatske (KPJ/KPH) i Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) te suradnika partizanskog pokreta, ali i dvadesetak projugoslavenski i protuustaški orijentiranih žena, Hrvatica, Srpkinja i Židovki (kojima je u načelu bilo priznato arijevsko pravo). One su bile najbolje organizirane (politički rad, ekonomska zajednica, čak i uspjeli bijeg Anke Butorac i Mace Gržetić). Kasnije su premještene u Jasenovac i Staru Gradišku, a dio ih je zamijenjen za zarobljene njemačke i ustaško-domobranske časnike i dužnosnike.

Treća skupina od oko pedesetak žena bila je u logoru “radi kriminala” (krađa, prostitucije, pijanstva i sličnih prekršaja). One su bile osuđene na vremenske kazne i nakon izdržavanja kazne puštene su na slobodu.

99 Hrvatski informativni centar, Zagreb, Rukopisna ostavština dr. Krunoslava Draganovića o Bleiburgu, hrvatskim križnim putovima, logorima i stratištima 1945.-1967. godine, br. 173. U toj izjavi se navodi vrijeme od 1. VI. 1945. do 1. I. 1946. tijekom kojega su se u prostoru “koncentracionog logora “Danica” nalazili ratni zarobljenici i vršene likvidacije nekih od njih “oko samih zidina logora”.

Za sada znamo imena i podatke za 378 žena, koje su prošle logor "Danicu". Dolazile su iz 20 kotareva i gradova tadašnje NDH, najviše iz Koprivnice i koprivničkog kraja (297), zatim grada Zagreba (22), Đurđevca (18), Pakraca (6), Bjelovara (5) i Grubišnog polja (5). Među njima je bilo 280 Židovki, 42 Romkinje, 29 Srpkinja i 27 Hrvatica. Čak 333 žene su stradale u ustaškim i nacističkim logorima, najviše Jasenovcu i Auschwitzu, a preživjelo ih je samo 45 (20 Hrvatica, 13 Židovki i 12 Srpkinja). Za još oko 500 žena (uglavnom Romkinja) koje su bile u logoru "Danica" nemamo nikakve podatke.

PRILOG 1.

Popis logorašica "Danice" s koprivničkog područja¹⁰⁰

KOPRIVNICA

1. **Adler Eda** (r. 1932.) djevojčica. Židovka. Logor 1941.
2. **Adler Lola**, (r. 1899.). Židovka. Logor St. Gradiška 1941.
3. **Adler Luca/i/**, (r. 1903.). Židovka. KL Auschwitz (Osvjecin) 1942.
4. **Adler (Linja) Luci** (r. 1929.) djevojčica. Židovka. Logor 1941.
5. **Albahari, Estera rođ. Finci**, (r.1892.). Židovka., KL Auschwitz 1942.
6. **Albahari** (Salamona i Rebeke) **Mira**, (r. 1919.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
7. **Albahari Rebeka**, (r. 1896.), kućanica. Židovka., KL Auschwitz 1942.
8. **Begović Gizela**, r. Handler, (r. 1884.). Židovka, KL Auschwitz 1942.
9. **Begović Fucks Gizela**, (r.1886.) kućanica. Židovka. Logor Jasenovac 1941.
10. **Berkeš (Berkesz) (Ignaca) Margit**, (r. 1903.). Židovka. Auschwitz 1942.
11. **Betelehei(j)m Livija**, iz Koprivnice. Židovka. KL Auschwitz 1942.
12. **Bettelheim Izolda** (r. 1883.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
13. **Bogad dr. Izolda rođ. Bettelhei(j)m**, (r. 1911.) liječnica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
14. **Bogdan (Štefana) Kata** (r. 1918.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
15. **Danon (Hajima) Graciella**, (r. 1937.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
16. **Danon Melita** r. Fischer, (r. 1917.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
17. **Deak Malvina**, (r. 1872.?) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
18. **Deutsch Milka**, (r. 1862.) iz Osijeka, kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
19. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Agica**, (r. 1906.). Židovka. Auschwitz 1942.
20. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ (Marka) Blanka**, (r. 1924.) frizerka. Židovka. Auschwitz 1942.

100 Spisak je načinjen prema slijedećim izvorima: *Jevreji, žrtve rata 1941.-1945.*, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1966., 178.- 184. (Koprivnica); *Jasenovac - žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, Bošnjački institut, Zürich-Sarajevo, 1998., str. 464.-478.; Franjo Horvatić, *Spomenici NOB-a općine Koprivnica*, Koprivnica, 1986., Popis logoraša Danice (na spomen ploči na mjestu nekadašnjeg logora "Danica"), 40.-41.; Melita Švob, *Židovi u Hrvatskoj - židovske zajednice*, II. knjiga, Zagreb, 2004., 316-329 (Žrtve Holokausta i preživjeli u Židovskoj općini Koprivnica); HDA, ZKRZ GUZ br, 2235/10-45. Logor Loborgrad, kut. 11.; br. 2624-3-5/45, kut. 34. i *Narodne novine*, br. 127., Zagreb, 15. X. 1946. Kod preživjelih logorašica to je naglašeno.

21. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Hermina**, r. Hirschl (r. 1891.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
22. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Matilda**, r. Trautmann (r. 1903.) kućan. Židovka. KL Auschwitz 1942.
23. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Olga** r. Hirschl (r. 1906.) kućanica. Židovka. Auschwitz 1942.
24. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Rika**, r. Hason (r. 1903.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
25. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Zdenka** (r.---). Židovka. KL Auschwitz 1942.
26. **Eisenstein Hermina** r. Hirschl (r. 1891.) kućanica. Židovka. Auschwitz 1942.
27. **Eišbajn** (Marka) **Milanka**, (r. 1892.). Židovka. Auschwitz 1942.
28. **Fiertel Leontija** (r. 1896.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.
29. **Fiertel Judita** (r. 1921.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.
30. **Finc/z/i Tonka** (r. 1896.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
31. **Fürst /First Ilonka/Ilona** r. Eisenstädter (r. 1901.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
32. **Fürst /First Stanka** (r.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.
33. **Fürst /First** (Bele) **Zdenka** (r. 1901.) činovnica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
34. **Fischer /Fišer/ Judita**, r. Fleischhacker (r. 1881.) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.
35. **Fischer /Fišer/ Julijana /Juli(š)ka/**, (r. 1885.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad, 15. III. 1942.
36. **Fischer /Fišer/ Julija /Juliš/**, (r. 1884.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
37. **Fischer /Fišer/ Terezija**, (r. 1861.) kućanica. Židovka. Auschwitz 1942.
38. **Fischl (Fišl) Hedviga** r. Wertheim (r. 1876.) vlasnica ljekarne. Židovka. KL Auschwitz 1942.
39. **Fridmann** (Jozefa) **Erna**, (r. 1923.). Židovka. Logor Loborgrad 1941.
40. **Friedmann Erna (Ema)** /r. 1926../. Židovka. KL Auschwitz 1942.
41. **Friedmann/Fridman Helena** r. Weiss (r. 1894.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
42. **Friedmann Liza**, (r. ---). Židovka. KL Auschwitz 1942.
43. **Friedmann** (Jozefa/Josipa) **Mira/Mirica** (r. 1927.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
44. **Friedmann** (Jozefa) **Nada/Neda** (r. 1926.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
45. **Friedmann/Fridman/** (Jozefa) **Zdenka** (r. 1924.) krojačica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
46. **Fucks Irma** (r. 1890.). Židovka. Logor Stara Gradiška 1941.
47. **Fuchs / Fuks/** (Ive) **Mimina/Mira**, rođ. Kollmann/Kolman/ (r. 1920.) domaćica. Židovka. KL Auschwitz 1942.

48. **Fuchs** (Hinka) **Mira** rođ. Begović (r. 1914.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
49. **Fuchs** (Rikarda) **Nada** (r. 1922.). Židovka. Logor Jasenovac 1945.
50. **Fuchs Roza** (r. 1897.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
51. **Fucks** (Ive) **Zlatica/Zlata** (r. 1936.) dijete. Židovka. KL Auschwitz 1942.
52. **Fuks** (Rikarda) **Nada** (r. 1922.). Židovka. Logor Jasenovac 1945.
53. **Fuks Ruža/Roza** (r. 1889.). Židovka. Logor Loborgrad 23. II.1942.
54. **Fuks** (Ive) **Zlata** (r. 1936.). Židovka. Logor Loborgrad 23. II.1942.
55. **Goldschmidt /Goldšmit Adela**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica)
56. **Goldschmidt /Goldšmit Elvira**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica)
57. **Goldschmidt /Goldšmit Elza**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica)
58. **Gostl Helena** r. Löbl (r. 1882.). Židovka. Logor Loborgrad 25. III.1942.
59. **Gross** (Maksa) **Alica** (r. 1914.). Židovka. Logor Đakovo 1942.
60. **Gross** (Maksa) **Danica** (r. 1910.). Židovka. Logor .
61. **Gross** (Ignaca) **Nada** (r. 1907.). Židovka. Logor Đakovo 1942.
62. **Gross Zora r. Schwarz** (r. 1895.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
63. **Grünbaum /Gruinhont/** (Mihaila) **Karolina** (r. 1895.). Židovka. KL Auschwitz 1943. (Iz Mađarske).
64. **Grü(i)nfeld Elza** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
65. **Grü(i)nfeld Lea** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
66. **Grü(i)nf(e)ild** (Pavla) **Mirjana** (r. 1932.) djevojčica, Židovka. Logor St. Gradiška 1942./KL Auschwitz 1942.
67. **Grünwald Josefina** r. Schwarz (r. 1872.), trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.
68. **Grünwald Tereza** (r. 1885.). Židovka. Logor Jasenovac 1943.
69. **Hahn** (Simona) **Ana** (r. 1872.). Židovka. Logor 1943.
70. **Halidović** (Davida) **Berta** (r. 1875.). Židovka. Logor 1942.
71. **Handler** (Vilka) **Irma** (r. 1926.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
72. **Handler Slava** r. Reitz (r. 1903.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
73. **Heinrich Netti** r. Hirschler (r. 1851.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 1. XI.1941.
74. **Heinrich Regina** (r. 1881.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 2. III.1942.
75. **Hercer Karolina**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
76. **Hercer Ženika**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).

77. **Herman (Mavre) Milka** (r. 1892.). Židovka. Logor.
78. **Herzer Lina/Linika** (r. 1912.), kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
79. **Herzer Milka**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica)
80. **Herzer Verica**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica)
81. **Hirsch/Hirš Anka** (r. 1876.). Židovka. Logor 1942.
82. **Hirschl/Hiršl Elza** (r. 1908.). Židovka. Logor Jasenovac 1942 ?
83. **Hirschl Irena** r. Rosenberg (r. 1874.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
84. **Hirschl Irma**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
85. **Hirschl Marta**. Židovka. *Iz logora vratila se.*
86. **Hirschl Miroslava** (r. 1889.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
87. **Hirschl Mizi** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
88. **Hirschl Olga** (r. ...). Židovka, KL Auschwitz 1942.
89. **Hirschl Rika/Ricika** r. Pick (r. 1888.) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.
90. **Hirschl/Hiršl Sidonija** (r. 1880.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
91. **Hirschl (Morica) Slava** (r. 1889.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
92. **Hirschler Mic/z/i** (r. 1892.) trgovkinja. Židovka KL Auschwitz 1942.
93. **Hirschler Margita** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
94. **Hirschler (Leona) Mirjana** (r. 1931.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
95. **Hirschler Olga** (r. 1900.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
96. **Hirschler Ruža** r. Grünwald (r. 1907.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
97. **Hirschler (Edvarda) Sida** (r. 1868.) trgovkinja. Židovka. Logor Loborgrad 15. III. 1942.
98. **Hirschler Sidonija** r. Graf (r. 1880.) kućanica. Židovka. Logor Jasenovac 1941.
99. **Hirschler Slava** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
100. **Hirschler (Leona) Zlata /Zlatica** (r. 1927.) učenica. Židovka. KL Auschwitz. **Vratila se.**
101. **Horvat (Mije) Marija** (r. 1866.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.
102. **Kamenar (Leopolda) Tereza** (r. 1864.). Židovka. Logor .
103. **Kaufer Finica/Finika** (r. 1922.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
104. **Kaufer Josipa** r. Weiller (r. 1921.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
105. **Kaufer Ženika**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
106. **Kohn Freida** (r. 1920.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
107. **Kohn Gena** (r. 1927.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
108. **Kohn Lina** (r. 1897.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
109. **Kohn Vilma** (r. 1906.). Židovka. Logor Jasenovac 1941?
110. **Kolapun Marija** (r. 1896.). Židovka. Logor Jasenovac?

111. **Kollman Cecilija/Cilika** (r. 1851.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 5. XII. 1941.
112. **Kollman Hilda** (r. 1863.) kućanica. Židovka. Logor Loborgad – KL Auschwitz 1942.
113. **Kollman Josipa /Jozefina/ r. Kauders** (r. 1865.). Židovka. Logor Loborgrad 27. III. 1942.
114. **Kollman Lili** (r. 1854.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
115. **Kollman Marija** (r. 1896.) kućanica. Židovka. Logor Jasenovac 1941.
116. **Kollman Margita** (r. 1899.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
117. **Kollman Mici/Micika r. Rosenfeld** (r. 1882.) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 942.
118. **Kollman/Kolman Vilma** (r. 1885.). Židovka. Logor Jasenovac.
119. **Krajčinović Ljubica**, (r. u Botinovcu), kućanica. *Srpkinja*, Logor.
120. **Lausch Roza** (r. 1881.) krojačica. Židovka. Logor Kruščica 1941. (KL Auschwitz ?)
121. **Lebel Hermina** (r. 1885.). Židovka. Logor St. Gradiška 1941.
122. **Löwy /Lebl Sida** (r. 1870.) frizerka. Židovka. KL Auschwitz 1942.
123. **Ley Micika**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
124. **Löwy (Salamonaa) Berta** (r. 1869.). Židovka. Logor 1941.
125. **Löwy (Aleksandra) Edita** (r. 1923.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
126. **Löwy Ilonka/Ilona r. Politzer** (r. 1898.) domaćica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
127. **Löwy/Levi Jelka** (r. 1880.) kućanica. KL Auschwitz 1942. **Vratila se.**
128. **Löwy Jetika**. Židovka. Logor.
129. **Mayer (Simona) Milka** (r. 1884.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
130. **Marić (Jakoba) Agata** (r. 1920.). Židovka. Logor Jasenovac 1943
131. **Marić Elza r. Neufeld** (r. 1895.) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.
132. **Marić (Dušana) Vera** (r. 1920.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
133. **Milić dr. Blanka**, (r. 1891. iz Osijeka) liječnica. Židovka. Logor Danica/Jasenovac/KL Auschwitz 1942.
134. **Molnar (Ignje) Lela** (r. 1912.). Židovka. KL Auschwitz 1943.
135. **Neuman (Simona) Greta** (r. 1897.). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
136. **Neuman Rika r. Scheier** (r. 1872.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
137. **Neumann Miroslava** (r. 1879.). Židovka. Logor Loborgrad 4. III. 1942.
138. **Nick Jelisaveta /Nicki Jelisava/** (1903.) Židovka. Logor 1941.
139. **Nussbaum Liza** (r. 1884.). Židovka. Logor Loborgrad 1942.
140. **Nussbaum Margareta** (r. 1885.). Židovka. Logor Loborgrad 14. X. 1941.
141. **Nussbaum/Nuzbaum Terezija** (r. 1879.). Židovka. Logor Loborgrad 7. II. 1942.
142. **Oršoš Antonija** (r. 1940.) djevojčica. *Romkinja*. Logor Jasenovac 1942.

143. **Pavičević** (Jakoba) **Jeta** (r. 1886.). Židovka. Logor .
144. **Perera Rebeka** r. Beck (r. 1897.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
145. **Pfaifer** (Alberta) **Anica** (r. 1936.) djevojčica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
146. **Pfaifer** (Alberta) **Mirjana** (r. 1900.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
147. **Pichler Karolina** r. Günsberger (r. 1867.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
148. **Pichler** (Adolfa i Sofije) **Paula**, r. Hirschler (r. 1891. u Hlebinama) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad /KL Auschwitz 1942.
149. **Politzer Frida** r. Berković (r. 1877.) domaćica. Židovka. Logor Loborgrad 27. III.1942.
150. **Politzer Veronika** (r. 1878.) trgovkinja. Židovka. Logor Loborgrad 1941.
151. **Pollak/Polak** (Vjekoslava) **Blanka** (r. 1901.). Židovka. Logor Jasenovac 1943.
152. **Pollak/Polak (Alojza) Blanka** (r. 1902.). Židovka. Logor .
153. **Pollak** (Vjekoslava) **Filipina** r. Heinrich (r. 1877.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
154. **Pulgram Livija** (r. 1882.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 8. III. 1942.
155. **Reich/Rajh Ani/Ana** (r. 1903.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942. **Vratila se.**
156. **Reich Berta** (r. 1866.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 31. I. 1942.
157. **Reich Eugenija**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
158. **Reich/Rajh Ženika/Zenika** (r. 1873.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942. **Vratila se.**
159. **Rosenberger Ani**(ca /Anika r. Pick (r. 1900.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
160. **Rosenberger Agica** (r. 1902.). Židovka KL Auschwitz 1942.
161. **Rosenberger** (Aleksandra) **Edita** (r. 1926.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
162. **Rosenberger Iris** (r. 1938.) djevojčica. Židovka. KL Auschwitz 1942
163. **Rosenberger Livia /Lili/** r. Gold (r. 1907.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942
164. **Rosenberger** (Vilima) **Mila** (r. 1907.) Židovka. Logor.
165. **Rosenberger/Rosenberg Selina/Selma** (r. 1873.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad / KL Auschwitz 1942.
166. **Rosenberger/Rosenberg** (Adolfa) **Zora** (r. 1904.). kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
167. **Rosenfeld Ivana** (r. 1878.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
168. **Rosenfeld** (Jakoba) **Johana/Juliana** (r. 1874.) kućanica. Židovka. Logor Jasenovac 1941./KL Auschwitz 1942.
169. **Rosenfeld Ruža** (r. 1878.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
170. **Schayer Irma** (r. 1880.). Židovka. Logor Jasenovac 1942
171. **Scheyer Berta** r. Ulmann (r. 1890.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.

172. **Scheyer** (Milana) **Blanka** (r. 1915.) profesorica glazbe. Židovka. KL Auschwitz 1942.
173. **Scheyer Branka**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
174. **Scheyer Zdenka**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
175. **Scheyer Zlata** r. Bauer (r. 1892.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
176. **Schlesinger Frida** (r.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 1942.
177. **Schlesinger Helma/Helena** (r. 1889.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
178. **Schlesinger Katica** r. Fischer (r. 1875. u Virju). Židovka. KL Auschwitz 1942.
179. **Schlesinger** (Jakoba) **Vera /Verica** (r. 1924.) učenica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
180. **Schlesinger Zlata**. Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
181. **Schöntag** (Hinka) **Cecilija** (r. 1872.) kućanica. Židovka. Logor Jasenovac 1942./ KL Auschwitz.
182. **Schreiner Ruža** (r. 1870.). Židovka. Logor Đakovo 1942.
183. **Schwartz/Švarc Berta** (r. 1898.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
184. **Schwartz Katarina/Katica** (r. 1867.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
185. **Schwartz Lali** (r. ...). Židovka. Logor Jasenovac 1941 ?
186. **Schwartz/Švarc Malvina** (r. 1873.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942. **Vratila se.**
187. **Schwartz Rozalija** r. Pollak (r. 1877.). Židovka. Logor Loborgrad 28. II. 1942.
188. **Schwartz Sali** (r. 1868.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 1942.
189. **Schwartz Zora** (r. 1894.) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.
190. **Selinger Štefanija** r. Stenberger (r. 1880.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
191. **Spiegler Tereza/Rezika** (r. 1880.) krojačica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
192. **Steiner** (Ignaca) **Blanka** (r. 1903.). Židovka. Logor St. Gradiška 1942.
193. **Steiner** (Hinka) **Hermina** (r. 1873.). Židovka. Logor 1942.
194. **Steiner/Štajner Silvija** r. Stern (r. 1901.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942. **Vratila se.**
195. **Stern Greta** r. Pesah (r. 1895.). Židovka. Logor Loborgrad 23. II. 1942.
196. **Stern** (Samuela) **Julija** (r. 1874.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.
197. **Stern** (Leopolda) **Natalija** (r. 1887.). Židovka. Logor.
198. **Šalomon Laura** (r. 1889.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
199. **Štern Josipa** (r. 1901.) Židovka. Logor 1942.
200. **Štern Pepica** (r. 1908.). Židovka. Logor St. Gradiška 1941.
201. **Tauss Frida** r. Hirschl (r. 1887.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.

202. **Toljević** (Jure) **Marija** (r. 1880.). *Srpkinja*. Logor Jasenovac 1941.
203. **Trautmann Berta** r. Weimann (r. 1914.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
204. **Trautmann Fani** (r. 1866.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 1942./KL Auschwitz.
205. **Valić** (Eugena) **Elza** (r. 1891.). Židovka. Logor ? 1944.
206. **Vojnović Margita** r. Hirschler (r. 1980.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
207. **Weber Lota**, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
208. **Weiler Lotta/Lola/Letti** r. Kollmann (r. 1899.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
209. **Weiss Gizela** r. *Lausch*, kroj. obrtnica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
210. **Weiss Roza** (r. 1870.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 1942./KL Auschwitz.
211. **Weiss Mirjana** (r. 1941.) djevojčica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
212. **Weiss Zora**. Židovka. Logor. **Vratila se**
213. **Wertheimer (Ferde) Mela** (r. 1896.). Židovka. KL Auschwitz 1944.
214. **Wolfensohn Erna**. Židovka Logor. **Vratila se**.
215. **Wolfensohn** (Lea) **Marta** (r. 1916.) zubotehničarka. Židovka. KL Auschwitz 1942.
216. **Wolfensohn Sofija/Sofi** r. Rosenbaum (r. 1881.) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942. (Iz Austrije).
217. **Wolfsohn Danica**, Dragica, (r. 1893.), kućanica, Židovka. Logor. (podaci sa spomen-ploče na mjestu logora "Danica).
218. **Wortman Frieda** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
219. **Würzbenger Sofija** (r. 1877.) trgovkinja. Židovka. Logor Loborgrad 6. II. 1942.

DONJA VELIKA

220. **Bugarinović** (Pere) **Milka** (r. 1937.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
221. **Đurđević** (Joke) **Cveta** (r. 1939.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
222. **Đurđević** (Milana) **Joka** (r. 1914.). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
223. **Đurđević** (Milana) **Nada** (r. 1933.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942
224. **Đurđević** (Milana) **Persa** (r. 1920.). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
225. **Đurđević** (Pere) **Ankica** (r. 1938.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
226. **Kovačević** (Anke) **Ruža** (r. 1925.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
227. **Krainović** (Bosiljka) **Branka** (r. 1940.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
228. **Špoljarić Ana** (r. 1915.) Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
229. **Špoljarić** (Milke) **Ankica** (r. 1940.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
230. **Špoljarić** (Milke) **Nada** (r. 1939.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

DONJARA

- 231. **Oršoš (Mije) Ljubica** (r. 1928.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
- 232. **Oršoš (Mije) Neža** (r. 1930.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
- 233. **Oršoš (Mije) Rozalija** (r. 1914.). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

DRNJE

- 234. **Amslberg Sidonija**, (r. 1864.). Židovka. Logor St. Gradiška 1942.
- 235. **Berkeš (Berkesz), Marija**, (r. 1869.). Židovka. Logor Loborgrad 23. II. 1942.

DELEKOVEC

- 236. **Štajninger (Roberta) Klara** (r. 1905.). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
- 237. **Sonnenschein/Sonenštajn (Roberta) Vilma** (r. 1901.). Židovka. Loborgrad 1942.

GOLA

- 238. **Baron**, (Lazara Ernesta i Julije rođ. Mautner) **Berta**, (r. 1872. u Toplici, kod Gole), Židovka. Logor Jasenovac 1942.
- 239. **Baron** (Vilima) **Berta**, (r. 1881.). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
- 240. **Grünbaum Vilma** (r. ...). Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 241. **Herzer Dragica** r. Reitz (r. 1911. u Goli). Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 242. **Herzer** (Julija/Đure/) **Lea /Leja/** (r. 1940. u Goli). Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 243. **Špigler Vilma** (r. 1912.). Židovka. Logor St. Gradiška 1942.

HLEBINE

- 244. **Altarac** (Mojsija) **Hana**, (r. 1915.). Židovka. Logor Jasenovac.
- 245. **Schlesinger Helena** (r. 1887.) kućanica. Židovka. Logor Loborgrad 1943.(42.)

JAGNJEOVAC

- 246. **Levi (Maksa) Gizela** (r. 1896.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.
- 247. **Levi (Maksa) Micika** (r. 1891.). Židovka. Logor Jasenovac 1941.

KOPRIVNIČKI IVANEC

- 248. **Einhorn** (Lea) **Lujza** (r. 1885.). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
- 249. **Löwenstein Ruža** (r. 1904., Koprivnički Ivanec) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.

250. **Löwenstein N.** (r. 1904., Koprivnički Ivanec) trgovkinja. Židovka. KL Auschwitz 1942.
251. **Mojžeš Jula** (r. 1912.). Židovka. Logor 1942.
252. **Mojžeš Ruža** (r. 1932.) djevojčica. Židovka. Logor 1942.

KUZMINEC

253. **Rosenheim (Gabrijela) Ruža** (r. 1900.). Židovka. Logor.

LADISLAV SOKOLOVAČKI

254. **Bednaić (Milana) Nada** (r. 1929.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
255. **Bednaić (Milana) Nedeljka** (r. 1931.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
256. **Bednaić (Milana) Nevenka** (r. 1932.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

LEPAVINA

257. **Sonnenschein Vilma** r. Eisenstädter (r. 1901., Lepavina) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
258. **Sonnenschein (Oskara) Zora/Zorica** (r. 1924., Lepavina) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.

MALA MUČNA

259. **Krajnović (Pere) Darinka** (r. 1926.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
260. **Krajnović (Pere) Desanka** (r. 1933.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
261. **Krajnović (Pere) Milka** (r. 1929.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

NOVIGRAD PODRAVSKI

262. **Goldschmidt /Goldšmit (Ignaca) Fanika** (r. 1898.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
263. **Goldschmidt /Goldšmit (Antona) Vlasta** (r. 1925.). Židovka. KL Auschwitz 1942.
264. **Hupert Gizela/Giza r. Amslberg** (r. 1900.). Židovka. Logor Loborgrad 1941./ KL Auschwitz 1942.
265. **Jelenić Berta** (r. 1894.). Židovka. KL Auschwitz 1942.

PETERANEC

266. **Đorđević Ana** (r. ...). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
267. **Đorđević Draga** (r. ...). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
268. **Đorđević Ljuba** (r. ...). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
269. **Đorđević Stoja** (r. ...). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

- 270. **Eisenstätter Matilda** (r. ...). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
- 271. **Mautner** (Gustava) **Margarita** (r. 1908.). Židovka. Logor 1942.
- 272. **Stemei** (Šandora) **Leopoldina** (r. 1882.). Židovka. Logor 1942.

RASINJA

- 273. **Blan** (Šandora) **Edita** (r. 1908.) Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 274. **Grunberger** (Šandora) **Felicita** (r. 1906.) Židovka. Logor Đakovo.

REKA

- 275. **Bogdan** (Đure) **Ana** (r. 1914.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
- 276. **Bogdan** (Franje) **Jelica** (r. 1917.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
- 277. **Bogdan** (Josipa) **Eva** (r. 1920.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
- 278. **Bogdan** (Nikole) **Jana** (r. 1921.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
- 279. **Bogdan** (Nikole) **Jelka** (r. 1923.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
- 280. **Bogdan** (Nikole) **Katica** (r. 1925.). Romkinja. Logor Jasenovac 1941.
- 281. **Oršoš Kata** (r. 1897.). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

ROVIŠTANCI

- 282. **Đurđević** (Marka) **Danica** (r. 1920.). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
- 283. **Đurđević** (Marka) **Dragica** (r. 1932.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
- 284. **Đurđević** (Marka) **Ljubica** (r. 1930.) djevojčica. Romkinja. Logor Jasenovac 1942.

SIGETEC

- 285. **Volfsan** / **Wolfsohn** / **Danica** (r. ...). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
- 286. **Wolfsohn Ludviga** (r. 1897., Sigetec) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.

SOKOLOVAC

- 287. **Đurđević Treska** (r. 1885.). Romkinja. Logor Jasenovac 1942.
- 288. **Sonnenschein Ljubica** r. Jungwirth (r. 1893., Sokolovac). Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 289. **Sonnenschein Ruža** (r. 1890., Sokolovac) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 290. **Sonnenschein Zlata** r. Eisenstädter (r. 1920., Sokolovac) kućanica. Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 291. **Schwartz Ella** r. Baum (r. 1891., Sokolovac). Židovka. KL Auschwitz 1942.
- 292. **Zor Rozalija** r. Handler (r. 1881., Sokolovac). Židovka. KL Auschwitz 1942.

VELIKA MUČNA

293. **Bonjhadi** (Roberta) **Sofija** (r. 1910.). Židovka. Logor Jasenovac 1942.
294. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Bözsi (Bežika)** r. Sternberger (r. 1905.) trgovkinja Židovka. KL Auschwitz 1942.
295. **Eisenstädter/Ajsenštajn/ Nerica** (r. 1931.) učenica. Židovka. Logor Loborgrad ili KL Auschwitz 1942.

VLAJISLAV

296. **Štraus Ana** (r. 1898.). Židovka. Logor Jasenovac 1944.

ZABLATJE

297. **Vajs/Weiss (Šime) Ruža** (r. 1898.). Židovka. KL Auschwitz 1944.

SUMMARY

Women in "Danica" concentration camp near Koprivnica, 1941-1942

The camp "Danica" near Koprivnica was the first Ustasha camp in the Independent State of Croatia (ISC) and it existed from 15 April 1941 to 1 September 1942. Apart from men, women were also interned there since June 1941. Of the estimated about 5600 internees having passed through the camp there are data by name for 3.283 internees, 378 of whom were women. Women were located in a separate female section of the "Danica" camp and they had been interned by racial, political or criminal criteria.

Interned by the racial criterion, there were 280 female Jews and 42 female Romanies (Gipsies), mainly from the Koprivnica (258 Jews and 37 Romanies) and Đurđevac area (11 Jews and 5 Romanies). Whereas 13 female Jews survived Ustasha and Nazi concentration camps, none of the female Romanies survived. Except for the number, the other data are still missing for the about 500 female Romany internees.

Interned by the political criterion, there was a group of some 40 female members and activists of the Communist Party of Yugoslavia/Communist Party of Croatia (CPY/CPC) and the Union of Communist Youth of Yugoslavia (UCYY) and collaborators of the Partisan movement, but also some 20 pro-Yugoslav and pro-Ustasha oriented Croat, Serb and Jewish women (whose Arian right was recognized in principle). Communist women were in a separate room where they organized female leadership of the CPC, political activities,

economic community and connections within the camp as well as outside of it, which provided help with food, money and information, so, on 26 December 1941, they successfully organized the escape of Anka Butorac, a member of the Central Committee of the CPC, and Maca Gržetić, a member of the Local Committee of CPC in Zagreb. The female members of the CPC continued with the political activities even after they were transferred to the Jasenovac and Stara Gradiška camps and kept the connections within and outside of the camps which were successfully deployed to complete several exchanges of female internees for the German and Ustasha-Domobrani officers and officials captured by the Partisans. The remaining about 20 "unsuitable" women were located in a separate room.

One third of about 50 women in the "Danica" camp were interned by the "criminal criterion" (stealing, prostitution, drunkenness and similar misdemeanours) and serving time sentences; having served them they were released. However, except for a few, other data are missing.

Of the total of 378 female internees of the "Danica" camp from the 20 counties and towns of the then ISC there were 280 Jews, 42 Romanies, 29 Serbs and 27 Croats. The majority came from Koprivnica and the Koprivnica area (297), then from Zagreb (22), Đurđevac (18), Pakrac (6), Bjelovar (5) and Grubišno Polje (5). 333 women perished in the Ustasha and Nazi camps, mostly in Jasenovac and Auschwitz, and only 45 women (20 Croats, 13 Jews and 12 Serbs) survived in different ways. Apart for the number, there are no other data for some 500 women (mostly Romanies) who were in the "Danica" camp.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LIX
Zagreb 2006.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LIX, str. 1-338, Zagreb 2006.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u

Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlјivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb